

p
ÚSTŘEDNÍ KNIHOVNA
PEDAGOGICKÉ FAKULTY
HRADEC KRÁLOVÉ

Inventár č. 58865 9

Signatura LL 4641

NÁUKA O VĚTÁCH

PRO

ŠKOLU A DŮM.

SESTAVIL

KAREL KUNZ.

Druhého vydání druhý otisk.

V OPAVĚ 1865.

Nákladem kněhkupce H. Kolka.

VYSOCE BLAHORODĚMU

PÁNU, PANU

VINCENCI PROUSKOVI,

c. k. školskému radovi, dozoreci národních a reálných škol,
členu humanitního spolku hudebnického v Praze,
c. k. moravsko-slezské jednoty k zvelebování rolnictví,
známosti přírody a vlasti, údu národního českého musea
a t. d.

s nejhlubší úctou

věnuje

spisovatel.

Předmluva
k
prvnímu vydání.

Divná zajisté to věc, že někteří vzdělavatelé jazyka, jehož studium v nynější době se vším úsilím se zdokonaluje, posud tak skrovně k jeho praktické stránce přihlédají, majíce za to, že učebnému plánu, pro jazyk český od Vys. ministeria ustanovenému, zadost učiní, jestli jenom jednotlivé části řeči dle zakrnělého způsobu proberou, nestarajíce se dále o to, jak by se jich ve větě užívati mělo. Ohledem toho vida, že dosavad žádné knížky příruční ani pro učitele ani pro žáka nestává, odhodlal jsem se spisek svůj, založený na mluvnických pracích prof. Hattaly a Zikmunda, vydati. Vynasnažil jsem všecku pilnost jej tak uspořádati, aby úplně vyhověl potřebám nižšího gymnasia a zvláště nižší realky, jížto mládež z příčin na bíledni ležících obzvláštěně zapotřebí má, aby mluvnické a syntaktické známosti nabyla. Spiskem svým a obsaženými v něm úlohami i učitelům hlavních škol posloužiti doufám žádaje od nich jedině toho, aby z podaných pravidel a úloh jen toliko v prospěch prstonárodního vyučování obraceli, jak toho rozsah mluvnického vyučování ve školách hlavních požaduje.

V Opavě, měsíce července 1859.

Kunz.

Předmluva
k
druhému vydání.

Podáváje spisek tento ve druhém opraveném vydání mládeži československé, doufám, že se mu samého toho účastenství dostane, jakovýmž se první jeho vydání bylo potkalo. K opravám předsevzatým v knížce této zavdala mně příčinu jednak rozličná poznamenání, jimižto mne Vys. ministerium vyučování počtiti ráčilo, jednak úvahy v časopisech „Škola a život“ r. 1860 a „Poutník od Otavy“ r. 1859 obsažené, za což nejvřelejší díky své vyslovuji.

Co se úvah uveřejněných v spomenutém časopise „Škola a život“ dotýče, cítím se nucena upřímně a vděčně vyznati, že nemálo ke zdokonalení mého spisku přispěly, a že tam, kde se náhledy p. posuzovatele mým nepřičily aneb dokonce mylné nebyly, oprav a změn skutečně zanedbáno není, jak to z nejednoho přepracovaného paragrafu patrně vysvítá.

Konečně vzdávám všem přátelům svým, kteří buďto učenými poznamenáními buďto radou ke zdokonalení knížečky této nápomocni byli, povinné díky s tím ujištěním, že i budoucně nestraných a poučných úvah svědomitě použití se vynasnažím.

V O p a v ě, měsíce ledna 1861.

Kunz.

Obsah.

	Nauka o větách.	Stránka
O větě vůbec		1
	Vytknutí podmětu a výroku.	
Podmět		2
Výrok		4
O shodě částek ve větě		6
Rozdělení vět		7
	I. Jednoduchá věta.	
A. Holá věta		8
B. Rozvinutá věta		9
1. Přívlastek		11
2. Předmět		15
Akkusativ		16
Genitiv		18
Dativ		20
Lokal		22
Instrumental		23
Mnohá časoslova řídí dva pády		24
3. Příslůvkové určení		26
Příslůvkové určení místa		27
Příslůvkové určení času		29
Příslůvkové určení způsobu		32
Příslůvkové určení příčinnosti		35
Slovosled		39
	II. Složená věta.	
A. Věta souřadně složená		42
Věta stažená		46
B. Věta podřadně složená (souvětí)		50
a) Podmětové věty		53
b) Předmětové věty		54

	Stránka
Nepřímá řeč	57
c) Přívlasktové věty	59
d) Příslovkové věty	61
Příslovkové věty místa	61
Příslovkové věty času	62
Příslovkové věty způsobu	64
Příslovkové věty příčiny a účelu	66
Skrácená věta.	
A. Skracování vět jednoduchých	72
B. Skracování vět složených	73
a) Skrácená podmětová věta	73
b) Skrácená předmětová věta	75
c) Skrácená přídavná věta	78
d) Skrácená příslovková věta	81
C. Věta mnohonásobná	85
Obvětí	87
Přehled složených a mnohonásobných vět písmeny zobrazen	93
Rod, čas a způsob časoslov.	
Rod	97
Čas	98
Užívání jednotlivých časův	101
Způsob	105
Nenrčitý způsob	107
Přechodník a přičestí	108
Dělidla v písmě	109

NÁUKA O VĚTÁCH.

O větě vůbec.

§. 1.

1. Věta jest slovy pronešená myšlénka; na př. Bůh jest milostiv. Ryba plove. Otec pracuje.

2. Každá věta drží v sobě: 1) podmět a 2) výrok.

1) Podmět (subject) jest osoba anebo věc, o které se něco praví; na př. Matka šije. Oheň hřeje. Jablko jest červené. Bratr jest zdrav.

Jmeno podmětu stává vždy v prvním pádu.

2) Výrok (praedikat) jest to, co se podmětu přisuzuje, neb co se o něm povídá; na př. Žák píše. Učitel učí. Dítě jest nemocno.

3. Podmět a výrok jsou podstatní členové věty.

4. Výrok musí se ve větě vždy k podmětu vztahovati, a to se ohýbáním časoslova děje; na př. Osení se zelená. Vy skáčete, my pracujeme.

5. Má-li se podmětu vlastnost anebo poměr jeho k věcem jiným výrokem naznačiti, stává se to pomocí a ohýbáním pomocného časoslova „býti“, kteréžto v případě tomto sponou (copula, Satzband) slove; na př. Duše jest nesmrtelná. Strýc byl vesel. Vrabec jest pták. Nůž jest nástroj.

Poznámání 1. Máme věty, ve kterých jeden člen v jiném obsažen jest; na př. ve větě „voláme“ jest obsažen podmět my ve výroku.

Sem náležejí též tak zvaná neosobná časoslova; na př. prší, sněží, blyská se, mrzne, ochlazuje se, hřmí, setmívá se, povídá se, praví se a j.

Úloha 1.

V následujících větách udejte podmět:

Orel jest pták. Kráva jest hovado. Pijavice jest červ. Strom jest rostlina. Růže jest květina. Žák byl pochválen. Oheň jest živel. Pes jest věrný. Kočka jest mlsná. Jsi zdravý? Nestříduost škodí. Krejčel šije. Kramář prodává. Sestra plete. František jest nemocen. Pojdte! Kanárek zpívá. Nůž jest ostrý. Matka pracuje.

Úloha 2.

Dodejte k následujícím podmíněm příhodných výrokův:

Kohout —. Vůl —. Housenka —. Dub —. Fialka —. Soused —. Voda —. Syn —. Ovčák —. Sedlák —. Voják —. Nebe —. Měsíc —. Země —. Vino —. Zedník —. Cihlár —. Tiskar —. Sova —.

Vytknutí podmětu a výroku.

Podmět.

§. 2.

Podmětem věty bývá obyčejně:

a) Osobné zájmeno (persönliches Fürwort, pronomen personale): já, ty, on, ona, ono; my, vy, oni, ony, ona, na př. já zpívám; ty chodíš; on jest zdravý; ona jest nemocna; ono pije.

Pozu. Zájmeno osobné klade se jen tam k podmětu v časoslově obsaženém, kde buďto určitějšího udání anebo zvláštního důrazu zapotřebí jest.

b) Podstatné jméno (Hauptwort, substantivum), jako: bratr, voják, semeno atd.; na př. bratr píše; voják bojuje; semeno zraje.

2. Kromě podstatného a osobného zájmena může každá část řeči, jestli se o ní co o věci samostatné něco praví, podmětem věty býti, a sice:

a) Přídavné jméno (Beiwort, adjectivum), k němuž i přičestí (Mittelwort, participium) sluší; na př. Šilhavý slepého kárá. Staří se starými rádi tovaryšství mívají. Breptavý nejvíc chce mluvit. I bohatý schudnouti může. Chudý s bohatým nehoduj, moudrý s bláznivým nežertuj. Dobré samo se chválí. Dřímající hlavou kývá. Uražený nerád odpouští. Učený jest ke všemu způsoben. Sloužící má svému pánu věren býti.

b) Neurčitý způsob (unbestimmte Art, infinitivus); na př. Smlouvatí není hanba. Do kostela jíti a se nemodliti jest hřích. Nedůvěřovati jest opatrnost. Bohatnouti není největší umění. Slíbiti a dáti jest dvojí. Stříletí z prázdné ručnice není možná.

c) Číselné jméno (Zahlwort, numerale); na př. Jeden (pán) spí, druhý dřímá, třetí zívá a čtvrtý dýmá. Tři jest nerovný počet.

d) Určovací zájmena, jako: můj, tvůj, svůj; náš, váš; ten, onen, týž; kdo? co? který? na př. Naši zvítězili nad nepřítelem. Každému jest své milo. Kdo tam byl? Co se povídá? Který (žák) jest první?

e) Konečně může každé slovo, každé písmě podmětem věty býti; na př. Ou jest dvouhláska. D jest souhláska.

Úloha 3.

Místo čar příčných položte příhodné podměty:

— hojí. — má svou úlohu pilně pracovati. — jest otec všech lidí. — brousí nůž. — chválí pilného žáka. — dělají klobouky. — provázek mladého Tobiáše. — zavraždil bratra svého. Třetího dne při stvoření světa oddělil — vodu od země. — bude jednou lidi souditi. — se hnojí, vláčejí a zasívají. — byli od pohanův velmi pronásledováni a mučeni. — byla od Kolumba odkryta.

V ý r o k.

§. 3.

Výrok, jenžto vždy činnost, stav neb vlastnost podmětu udává, vynáší se ve větě:

a) Časoslovem (Zeitwort, verbum), a to jak v jednoduchých tak i v opsaných časech; na př. Kočka mňouká. Dítě pláče. Jan spí. Sestry předu. Nepřítel byl obklíčen. Tráva bývá sečena.

b) Podstatným jmenem; na př. Bůh jest duch. Kůň jest kopytník. Karel bude učitelem. František nebyl vojákem. Trní není květina. Toto jídlo jest z mouky. Peřina jest z peří. Šibal jest beze cti.

Pozn. Jsouť věty, ve kterých se výrok „možná věc“ buď úplně buď jenom částečně přimysliti může a na oko tedy schází; na př. Poznatí jest možná v hnízdě malého orlíka. Není žádného ani viděti ani slyšeti.

c) Přídavným jmenem; na př. Pokojný stav jest nejžádostivější. Chléb jest odpadlý. Štěstí jest nestálé. Děti byly pilny. Buďte poslušni!

d) Zájmenem osobným, uka zovacím aneb při-

svojovacím; na př. Péro jest moje. Ono jest vaše. Ten dům byl váš. Ty vždycky jsi tentýž. My jsme to. Jeho dobrota on jest.

e) Číselným jmenem; na př. Jednou jedno jest jedno. Ty budeš třetí v našem přátelství.

Úloha 4.

Povězte, co následující bytosti dělají:

Žák —. Matka —. Kovář —. Švec —. Mlynář —. Pes —. Myš —. Kupec —. Skřivánek —. Holub —. Dítě —. Provazník —. Řezník —. Pastýř —. Kněz —. Cvrček —. Mečír —. Křepelka —. Hrdlička —. Čížek —. Jezdec —. Hvězdář —. Sládek —. Mlatec —. Štěpař —. Sekáč —. Čejka —. Světluška —.

Úloha 5.

Vypracované věty čtvrté úlohy proměňte na množné číslo.

Úloha 6.

Povězte, co jest:

Josef —. Bratr —. Vrabec —. Lev —. Stůl —. Dům —. Růže —. Střevíc —. Praha —. Vídeň —. Vltava —. Jehně —. Náprstník —. Kosa —. Řípa —. Sklo —. Olej —. Sedlár —. Konvice —. Chléb —. Pila —. Ropucha —. Bříza —. Kotlár —.

Úloha 7.

Které vlastnosti můžete přiložiti následujícím podmětům:

Pán —. Zahrada —. Had —. Osel —. Ovce —. Pole —. Les —. Světnice —. Vinice —. Voda —. Sluha —. Most —. Kostel —. Papír —. Kniha —. Motýl —. Město —. Dědina —. Řezbář —. Skála —. Zvon —. Nosorožec —. Kos —. Tchoř —. Daněk —. Med —. Lípa —. Křen —.

+

1

O shodě částek ve větě.

§. 4.

1. Časoslovo jakožto výrok srovnává se v časech jednoduchých s podmětem v čísle a osobě; vynášeli se však výrok časoslovem nebo sponou v časech opsaných, zájmenem, přídavným anebo číselným jmenem, shoduje se s podmětem v čísle, pádě a rodě; na př. Matčiny rány nebolí. Dítě se modlilo. Chlapci psali, děvčata počítala. Ty jsi druhý. My všickni jsme smrtelní. Tyto louky byly naše.

Pozn. Mají-li bezživotné podměty mužského rodu v množném čísle příponu *y* aneb *e*, přibírají k sobě ve výroku jména přídavná, číselná, zájmena a přičestí přípony ženské *y* aneb *é*: Lesy se zelenaly. Časy jsou pěkné. Tvoje skutky jsou předivné. Naproti tomu, berou-li bezživotné podměty muž. rodu na se příponu -- *ové*, jsou jména přídavná, číselná, zájmena a přičestí ve výroku zakončení jmen životných, přibírajíc k sobě přípony *i* aneb *í*: Lesové se zelenali. Tvoji skutkové jsou předivní.

2. Je-li podmětem zájmeno to, srovnává se spona s výrokem v čísle a rodě; na př. To jsou žáci. To byly hody.

3. Znamená-li „jest a býti“ pouhou jestotu a pouhé bytí, stojí podmět i výrok v prvním pádě; znamená-li ale „býti“ toliko co „státi se, dokázati, prokázati se, zastávati místo, sloužiti“ a t. d., tu stojí výrok v sedmém pádě. Na př. Bůh jest věčná pravda. Bůh jest otec všech lidí. Hospodin jest Bůh váš, a žádný jiný. — Já vám budu Bohem. Bůh v té věci bude spravedlivým soudcem a odplatitelem. Job byl otcem chudých. Bratr bude vojákem.

4. Vyjádří-li se výrok záporným časoslovem „nebýti“, tu stává obyčejně podmět v druhém pádě, výrok ale v třetí osobě jednotného čísla středního rodu; na př. Proti věku není léku. Císaře tu ne-

bylo. Jiné lodičky nebylo. Není ho tu. Tam noci nebude.

Pozn. V minulých časech se obyčejně spona „jest a jsou“ vynechává, na př. Mluvil němý, i divili se zástupové. Kterž při hodině jedenácté byli přišli, vzali jeden každý po groši.

Úloha 8

Vypište následující věty a podtrhněte v nich podmět, jednou a výrok dvakrát:

Bůh jest věčný. Otec se hněvá. Rostliny vadnou. Bratr bude kovářem. Ujec jest koželuh. Císař jest dobrotiv. Ovce netrkají. Nebylo tu žádného. Dům jest stavení. Člověk musí umřít. Jeden zlatý má sto nových krejcarův. Bohatý má pomáhati chudému. Všecko bylo uklizeno. Oldřich bývá od učitele často vyvoláván. Obilí zraje. Nemocný se uzdravuje. Železo žihá. Svět nebude věčně trvati. Pán Ježíš byl bičován. Hřímá. Není radosti bez bolesti. On již odešel. Co se tu vypravuje? Ujec jest sobě pánem i služebníkem. Otakar II. byl král český. Teta vystavěla hrad Tetín.

Rozdělení vět.

§. 5.

V každé větě třeba jest rozeznávati obsah a formu:

1. Ohledem na obsah dělí se věty na
 - 1) oznamovací (vypravovací); na př. Přílišná hádka pravdě škodí. Dobrý člověk se neleká.
 - 2) tážací; na př. Neleká se dobrý člověk? Není-liž pravda?
 - 3) rozkazovací; na př. Nelekej se dobrý človče! Buďtež pozorni!

- 4) žádací; na př. Kéžby se neleká dobrý člověk! Kéžby to celý svět slyšel!

Úloha 9.

Z následujících vět udělejte tázací, rozkazovací a žádací:

Dítě poslouchá. Moudří po ctnosti baží. Dobré se snadno zapomíná, a zlé dlouho zpomíná. Můj otec si vždy přátelské služby připomíná a na křivdy zapomíná. Vrána vráně oka nevykline. Ovce prašivá celé stádo nakazí. Za nevděčníky Bůh se prokazuje vděčným. Sytý vlk se upokojí. Skoupí haní cizí hostiny. Láska od sebe začíná. Každý rád na svůj mlýn nahání vody. Marnotratník jest žebrák budoucný a skupec věčný. Nespravedlivý statek netučí (k duhu nejde). Povolnost přátele rodí, a pravda nenávisť plodí. Laskavé slovo jest kyje silnější.

2. Ohledem na formu dělí se věty na

- 1) jednoduché a
- 2) složené.

I. Jednoduchá věta.

(*Einfacher Satz*).

§. 6.

Jednoduchá věta obsahující vždy jen jedinou myšlenku anebo jedinou jen průpověď jest buď holá, buď rozvinutá (rozšířená).

A. Holá věta.

(*Nachter Satz*).

§. 7.

Větou holou sluje každá průpověď, která pouze

z podstatných členův, totiž z podmětu a výroku sestává; na př. Otec jest zarmoucen. Sestra byla kárána. Kohout kokrhá. Kovář kuje. Opava jest město.

Úloha 10.

Napište v holých větách, co jsou následující bytosti:

Lékař —. Kuchař —. Myslivec —. Opice —. Hmyz —. Mírka —. Úhoř —. Čmelák —. Ještěrka —. Palec —. Páv —. Kuře —. Teta —. Slepice —. Stařena —. Koza —. Býk —. Moucha —. Mravenec —. Žralok —. Křemelec —. Labuť —. Vápenec —. Hedvábí —. Olše —. Losos —.

Úloha 11.

Napište v holých větách, co následující osoby dělají:

Pekař —. Bednář —. Kolář —. Tkadlec —. Pacholek —. Lodník —. Pastucha —. Mládenec —. Panna —. Kmet —. Kuchařka —. Bába —. Pocestný —. Pobožný —. Lhář —. Slon —. Švadlena —. Kniže —. Děvče —. Liduška —. Blázen —. Rek —. Uhlíř —. Kamenník —. Vnuk —. Net —.

Úloha 12.

Napište předešlou úlohu v množném čísle.

B. Rozvinutá věta.

(*Ausgebildeter Satz*).

§. 8.

1. Každá věta, která kromě podstatných členův věty jest ještě jiná slova obsahuje, sluje rozvinutou čili

rozšířenou; na př. z vět holých: Kohout kokrhá, — Bůh stvořil, povstanou věty rozvinuté: Kohout sousedív dnes silně kokrhá. — Bůh nevypravitelnou svou všemohoucností všecko stvořil z ničeho.

2. Ona slova, kterými se dílem podmět, dílem výrok, dílem oba blíže určují čili vlastně rozšiřují, nazýváme vedlejšími členy věty.

3. Při rozšiřování holých vět jest třeba, náležitě rozeznávati doplňování od určování.

4. Doplňováním (Ergänzung) rozšiřujeme věty, když neouplný pojem časoslov a přídavných jmen dokonaleji stanovíme. Slovům pak, jimižto se doplňování děje, říkáme přednět (objekt). Řeknu-li na př. žák píše; — Bůh stvořil; — strom nese; — pocestný jest povědom; — dítě jest podobno, — holubice jest milovna; — shledáme, že větám těmto něco chybí, že pojem výrokův jejich není dokonale ustanoven a tudíž, že je doplniti musíme, a sice, žák píše úlohu; — Bůh stvořil člověka; — strom nese ovoce; — dítě jest matce podobno; holubice jest čistoty milovna.

5. Určováním (Bestimmung) rozšiřujeme věty, když členy buďto věty holé aneb už doplněné zevrubněji vyslovíme. Slova, jimižto se podstatné jméno anebo jiná částka řeči za podstatné povýšená zevrubněji určuje, slují přívlastkem; ona pak, kterými se časoslovo a přídavné jméno blíže určuje, slují určením příslovkovým; na př. laskavý otec česá dnes v zahradě zralé hrušky. Slova: laskavý, zralé nazýváme přívlastkem; hrušky předmětem; dnes, v zahradě určením příslovkovým.

1. *Přívlastek.**(Beifügung, Attribut).*

§. 9.

Přívlastkem, jenž jméno podstatné blíže určuje, bývá :

a) přídavné jméno určité i přisvojovací a přičestí; na př. Nejpěknější věno jest etnostné vychování. Dobrý soused jest drahý klénot. Výražkový chléb tvrdne. Janův kalamář jest černý. Zahrada matčina má krásná jablka. Veliké a krásné město jest Praha. Množství pracujícího lidu se vracelo. Království dělené brzo se rozpadne. Vše se hnalo přes bouřící řeku.

b) zájmeno přisvojovací, ukazovací, přídavné zájmeno tázací a vztažné který; na př. Nevěra vaše nás překvapila. Kterakou smrt podstoupil tento člověk? Který bratr bývá milován? Výstupkové tvoji musí potrestáni býti.

Pozn. Má-li zájmeno přisvojovací ještě nějakým přívlastkem určitěji vytknuto býti, klade se pravidelně do druhého pádu; na př. Pán nás všech jest Bůh nebeský. Obyčej nás křesťanův jest modliti se Nejvyššímu.

c) číslovka základná, řadovná, rodová, a pak číslovka neurčita: mnohý, všecken, každý, všeliký, žádný, několiký atd.; na př. Čtyři neděle již přeběhly. Karel čtvrtý vystavěl most pražský. Sedmera ohavnost jest v srdci jeho. Mnozí lidé jsou nešťastní. Po smrti všeliká závist klesá. Žádná radost není bezkonečná. Všecka slova byla marná.

d) neurčitý způsob; na př. Svobody hřešiti nebylo jim dáno. Moc panovati nad lidem byla mu svěřena. Král vězel v nebezpečenství zabitu býti.

e) podstatné jméno v rovném pádu s tím, kterému jest přívlastkem, a jemuž přístavek (appositio) říkáme; na př. Král Václav byl velmi prchlý. Pan strýc se uzdravil. Lazar, přítel náš, spí. Líbuše, kněžna a paní naše, umřela. Vltava, hlavní řeka česká, vpadá do Labe. Ty mě, hříšnou ženu, zlým duchem mníš.

f) podstatné jméno v druhém pádu; na př. Nevěř slovům utrhače. Svět jest domov všech lidí. Muž vysoké postavy navštívil otce. Čas mého prorokování ještě nepřišel. I starc kojí se nadějí delšího života.

Pozn. Místo druhého pádu kladou se při jmenech osobných čísla jednotného přídavná přívlastňovací na — ův, ova, ovo; — in, ina, ino; připojí-li se však k těmto jmenům nějaké přívlastkové určení, kladou se pravidelně do druhého pádu; na př. Josefův oděv jest drahý. Zahrada tetina jest plotem obehnána. Domy otcovy jsou výstavné. Šaty našeho pána jsou černé.

i) podstatné jméno s předložkou; na př. Kříž z ryzího zlata ozdobuje oltář. Cesta do svaté země jest daleka. Žádná věc pod nebem není stálá. Hradby okolo města budou zbořeny. Ježíš Kristus měl na hlavě korunu z trní. Pilník ze železa jest nástroj. Matka vaří polévku z úkropu. Náklonnost k dobrému jest chvalitebná. Vítězství nad nepřátely bylo veliké.

Pozn. 1. Jsou-li základné číslovky od pěti počínajíc, pak čísla rodová a neurčitá rodu středního, konečně příslovce s ponětím mnohosti přívlastkem podmětu, stává tento v druhém pádu, výrok však v třetí osobě jednotné středního rodu; na př. Pět holubův sedělo na střeše. Sedmdesát knížat bylo přítomno. Čtvero hrabat se sjelo. Dvě milenců chodívá. Sběhlo se mnoho lidí. Koliko hlav, toliko

smyslů. Nesprávy plno bylo. Bylo na zbytek času. Mnoho listů jest na vašem stromě.

2. Po neurčitých číslech a po zájmenech: co, něco a nic kladou se v 1. 4. a 5. pádě i jména přídavná do 2. pádu, na př. Mnoho dobrých zahyne. Kdo slyšel co takového? Nic mu dobrého milo není.

3. Co se slovosledu dotýče, mohou přívlastky, jak z příkladův viděti, před určeným slovem anebo po něm státi.

Úloha 13.

Místo příčných čar položte k podstatným jmenům přídavná co přívlastky:

— přítel jest — poklad. — plátno jest bílé. — žák bude — hospodářem. — ovce jest — zvíře. — pára žene — kola. — pepř jest — koření. — lípa jest — strom. — voda vře. — pocestný odpočívá. — ovoce jest škodlivé. — slunce vystupuje. Med jest — nápoj. Sněžka jest — hora. — sestry byly chváleny. — pivo kyše. — zvon zvučí. Chrám Páně jest dům —. — kohout krákoře. — vlaš-tovka šveholí.

Úloha 14.

Místo příčných čar položte podstatná jména v druhém pádu co přívlastky:

Drápy — jsou ostré. Květ — jest bílý. Zpěv — jest libezný. Řeka — jest prudká. Karel — bude vojákem. Muž — jest mrtev. Maso — jest chutné. Křídla — jsou peřestá. Vlasy — jsou rusé. Pykadla — jsou dlouhá. Kachny — štěbetají. Po-
ok — hrčí. Okno — řinčí — Posel — pospíchá.

Úloha 15.

Na místě příčných čar napište podstatná jména co přívlastky v pádu tom, kteréhož vždy předcházející předložka žádá.

Chléb z — sytí. Stromy před — jsou vysoké.

Cesta k — byla nebezpečna. Chození do — jest každého žáka povinnost. Hlas s — byl slyšán. Pole u — bylo prodáno. Malba na — jest těžká. Víno z — bývá drahé. Matěj od — bude kovářem. Šátek okolo — hřeje. Hra na — se mi líbí. Klíč od — ztratil se. — Posel z — přinesl smutné zprávy.

Úloha 16.

Místo přechýlných čar položte k podstatným jmenům zájmena nebo číslovky co přívlaskty:

— otec jest zdráv. — bídný starec upí. Nohy — páva jsou ohyzdné. Posvět se jmeno — ! — hodina bije. — dům jest vysoký. Léta — vypukla válka. — jeleni byli chyceni. Sestra — má šaty a — punčochy. — město v Čechách jest Praha. — pamět jest slaba. — chlapec jest bedliv. Věž — města jest černá. — vaječ koupila matka. Zachovávej — boží přikázání. Bůh stvořil — lidi. — kniha jest poučlivá. — vojákův zahynulo v bitvě.

Úloha 17.

V následujících větách vyhledejte veškeré přívlaskty a podtrhněte je:

Věrný služebník bývá vážen. Temeno oné hory jest strmé. Domlouvání vyučujícího buď laskavo. Silný Záboj porazil nepřitele. Rozumná duše naše jest nesmrtelná. Cyrill a Method, apoštolé slovanští, rozšiřovali učení Kristovo. Některé rostliny jsou jedovaté. Taková myšlénka jest hříšna. Vystupovalo sedm krav pěkných a tlustých. Orel, král ptactva, byl zasřelen. Tělo jest příbytek duše. Národ náš

je mnohých věcí původcem. Jakou práci si podnikl? Co znamenitých s obou stran zhynulo. Desátá hodina odbila. Před desíti nedělni byli jsme nemocni. Desetkrát sto tisíců andělův stálo před ním. Slunce trpytící se vychází. Smrtonoš ohnivého blesku okolek svůj ve dvou letech obbíhá. Dým hořící plamen jest. Nemilost hříchu mého odpustil jsi. Několik dní už uplynulo.

2. Předmět.

(Object).

§. 10.

1. Předmětem, jenžto neouplný pojem časoslov a přídavných jmen na otázky: koho neb co? komu neb čemu? čeho? čím? doplňuje, může být každé to slovo, kterýmž se i podmět zastupuje.

Pozn. 1. Ačkoli neurčitý způsob bez překážky podmětem věty býti může, přec se nedá co předmětu na otázky čemu? [vyjmouc snad jediné učiti (učím chlapec psáti)] čím? užívati.

2. Předmět jest doplňkem nejen výroku ale i též přívlastku; na př. Bolestí sklččený otec umřel.

2. Předmětu pohledávající časoslova dělí se na přechodná (transitiv) a nepřechodná (intransitiv).

a) Přechodnými slují ta, jichžto činnost na předmět nějaký ve vztahuje a naň jako přechází. Předmět v případě tomto stává ve 4. pádě bez předložky; na př. Miluji otce. Chytáme mouchy. Učitel trestal neposlušného žáka.

b) Nepřechodnými nazýváme ta, jichžto činnost v samém podmětu zůstává, naň jako obmezená. Mají-li tato časoslova k svému doplňku zapotřebí před-

mětu, může tento kromě 4. pádu bez předložky v kterémkoli jiném pádu buď bez předložky buď s předložkou státi; na př. Já spoléhám na Boha. Divíme se tvému dílu. Pyšný pán pohrdl naším přivísem (Viz. §. 46).

3. Poněvadž přednět čili doplněk vždy v tom pádu státi musí, kteréhož neouplný pojem poskytující časoslova a přídavná jména žádají, říká se, že výrok aneb přívlastek ten aneb onen pád řídí

Pásek
Akkusativ.

§. 11.

Čtvrtým pádem (akkusativem) na otázku koho neb co? řídí se časoslova

1. všecka přechodná, jako: bítí, honiti, chytiti, koupiti, konati, milovati, mlátiti, nositi, ohnouti, ohřívati, osvětlovati, pásti, postihnouti, skončiti, stvořiti, stříci, škubati, tahati, udusiti, umyti, upokojiti, vychovati, vykoupiti, zanedbati, zmásti, živiti atd., jichž veliký počet jest.

Příklady: Ptáci nesou vejce. Bezbožní zajali stádo chudých vdov. Člověk hněvivý vzbuzuje svár. Větrové rozvírali propasti mořské před námi. Ptáčník ptáky pastí chytá. Starý hřích novou hanbu činí. Oči hospodáře střežou celý dům. Sami sebe šklubáme, sedláme, dřeme, kazíme a hubíme. Jedno neštěstí druhé stíhá. Zlá rada vlastního pána bije. Bůh nás švihá pro nepravosti naše. Proč trestáte nedověru těchto lidí? Ruka ruku myje.

Pozn. 1. Mnohá přechodná spojují se raději se 2. nežli s 4. pádem; na př. hledati, hlídati, mstíti, obhájeti, okusiti, stříci, zanedbati, zavolati, zažiti atd. Oheň zkušeje železa,

tvrdého. Velicí páni svých krávd náhle mstívají. Andělé hrobu toho hlídali.

2. Místo čtvrtého pádu klade se u přechodných časoslov druhý pád, a sice:

1) když se působení podmětu nevztahuje k celému předmětu než jen k jisté části jeho; na př. dej mi chleba (křa). nalij vína (trochu), dones hrušek atd; jinak se čtvrtým pádem: dej mi chléb, nalij víno, dones hrušky, míním-li totiž celý chléb, všechno víno a všechny hrušky.

2) v záporných větách; na př. Nemáme žádného místa. Chudoba lichvy nezná. Válka žádné rady netrpí. Od špatného samene nečekej dobrého plemene.

Pozn. 2. Slovece co, což, něco a nic, užívá-li se jich neurčitě, stávají obyčejně v 4. pádě; na př. Žádný sobě mých pohružek nic neváží. Otec ještě nic nejedl. Nic jeden před druhým napřed nemá. Nic bez práce nepřichází.

Spočívá-li na nich důraz, stávají též i v 2. pádu; na př. Ničehož v ohavnosti nemáš. Nebude syn mítí v ruce své ničeho.

Pozn. 3. Řízení záporné částičky nevztahuje se na předměty druhé a spojkami než, jediné, ale atd. složené věty; na př. Jiné milosti dosáhnouti nemohl, než toliko tu. Nic jiného nehleďš jediné naší poctivost.

2. z nepřechodných časoslov řídí 4. pád následující: boleti, svrběti, zábsti, potkati, mrzeti, svěděti; na př. Mne dlaň svrběla. Matku a sestru bolí hlava. Přítel můj potkal z města se navracujícího krále. Celý svět mne mrzí. Uši mne svěděly.

Úloha 18.

Následující věty doplňte čtvrtým pádem:

Stromy zahrady sousedovy nesou —. Slepice nese —. Pravda plodí —. Zlato najde —. Syn moudrý obveseluje —. Anděl strážce opatruje —. Malý oheň spálí —. Zajíc má —. Začátek dobrý

mívá. —. Pilný hospodář činí —. Zahradník sází —. Vojsko ztéklo — města. Káně chytá —. Luňák honí —. Králík podrývá —. Nedbalý žák hledá —. Dnes počalo zábsti — v nohy. Teta potkala —. Dobrý přítel převažuje —. Věrný pes střeže —. Bouře poráží —. Louka vydává —. Oráč zapřáhá — do pluhu. Pekař podsívá —. Chrt stihá —.

Úloha 19.

Doplňte následující věty záporné druhým pádem:

Jedna laštofka nedělá —. Nešij — hedbávím. Pravá láska netratí —. Za maličkou službu nežádejte —. Oko lidské — nevidělo. Často i bohatý nemá —. Lhář nezná —. Zdravý člověk nepotřebuje —. Náš soused nemá ani — ani —. Mnozí vyslancové nezanedbávají —. Z domu prchající zloděj nezanechal — Ošemetník nezíská sobě —.

Genitiv.

§. 12.

Druhý pád (genitiv) řídí

1. časoslova bázeň, stud a lítost vyslovující: báti se, děsiti se, lekati se, ostýchati se, strachovati se, štititi se, hroziti se, hanbiti a styděti se, litovati, pykati, želeti.

2. časoslova složená s do, na a po: dočekati se, dodělati se, doprositi se, dopustiti se, dověděti se, dovtípati se, dojiti, docházeti, dosáhnouti atd.; natrhati, nakoupiti, nabyti, nadíti se, nažrati se, napiti se, nastaviti, nachýliti atd.; podotknouti, poléčiti, poslyšeti, postoupiti, potěžkávati, povolati, pozůstaviti, požádati, požívati, připomínati atd.

3. dbáti, držeti se, hájiti, hájiti se, hleděti, chopiti se, chrániti se, chytiti se, odříci se, odvážiti se, opovážiti se, spustiti se, stříci se, varovati se, všímáti si, šetřiti, užiti, zmocniti se atd.

4. přídavná jména: bedliv, blízký, daleký, hoden, chtivý, milovný, mocen, následovný, pilen, plný, poslušen, povědom, prázdný, prostý, schopen, sytý, šetrný, tajný, časten, vděčný, vědom, zdržlivý, žádostivý.

Úloha 20.

Doplňte následující věty druhým pádem:

Holubi se bojí —. Nedbalý člověk štítí se —. Nešlechtné dítě brozí se —. Zlé svědomí leká se —. Hříšník strachuje se —. Nemocný sotvy se dočeka. Boháč se vždy — dodělá. Nemilá správa došla —. Přítel můj ustavičně doprošoval se —. Lebkovážný žák snadno se — dopustí. Obžalovaný se — dosoudil. Svědomitý soudce brzo se — dovtipí. Vůdce od prostého dosloužil se —. Ležící v nemoci může — se dožádati. Děvčata natrhala v zahradě —. Žízňivý posel napil se ze studánky —. Váš otec nakoupil —. Katolický křesťan požívá —. Bůh nemocnému poulevil —. Josue dobyl —.

Úloha 21.

Následující věty doplňte druhým pádem:

Náš ujec bohatý pozůstavil po sobě —. Držte se vždy —. Varuj se —. Nepřítel chtěl se — zmocniti. Opilec odřekl se —. Dobrý chlapec má vždy — poslouchati. Myš se — střeže. Udatní vojáci, chopte se —! Pobožné sestry odřekly se —. Uji-

mejte se rádi —. Pilný rolník očekává —. Kain se zbavil —. Švadlena při své práci užívá —. Učitel potřebuje —. Turci se zdržují —.

Úloha 22.

Následující věty doplňte příhodnými podstatnými ve druhém pádě:

Lenivý dělník není — hoden. Sestra jest — povědoma. Zlostný nebývá — mocen. Karel jest — bedliv. Trpělivý — účasten bude. Každý ptáček jest — žádostiv. Budmež vděčni —. I nerozumná zvířata jsou — milovná. Tato věc — tajna nebyla. Jan jest — mocen. Dobré dítě jest poslušno —. Vrána jest chtivá —. Láska jest plna —.

D a t i v. 3

§. 13.

Třetí pád (dativ) řídí

1. časoslova: brániti se, diviti se, hověti, kláněti se, kořiti se, láti, líbiti se, modliti se, náležeti, odolati, odporovati, patřiti, pochlebovati, přisvědčovati, protiviti se, zpěčovati se, radovati se, rovnati se, rouhati se, rozuměti, smáti se, vysmívati a posmívati se, sloužiti, slušeti, těšiti se, ublížiti, učiti se, ujíti, utrhovati, zvykati, přivykati, zlořečiti, žehnati atd.

Pozn. Některá z vytčených časoslov jsou také jiné vazby schopna, měníce za často s vazbou i svůj význam: modliti se (k Bohu), náležeti (k čemu, na něco), patřiti (na něco = hleděti na něco; k čemu); přisvědčovati (k pravdě), zpěčovati se (čeho, proti čemu, proti komu), radovati se (z čeho), rovnati (k něčemu), smáti se (na někoho zulächeln; z koho über einen lachen), sloužiti (mši svatou; k čemu) slušeti (pod něco = poddánu býti; k čemu = vztahovati se), těšiti

se (z něčeho), ujdu (něčeho), žehnatí, (něco = světiti; žehnati se křížem, žehnati se s kým = loučiti se).

Oučinnými byti na bobaté náleží. K líbeznosti patří krátkost. Dobytek patří k hospodářství polnímu. Lidé nebudou se proti Římanům zpěčovatí. Nauč hoden ke dui rovnati. Směje se o nepřítel z úpadu našeho. Obě města pod jedno právo příslušela. Těšíme se z dobrého zdraví. Kněz žehná tělo a krev Kristovu. Snažme se nepravostí ucházeti.

2. dařiti se, podařiti se, sníti se, viděti se, zdáti se atd.; pak neosobně užitá: býti, vésti se.

3. Přídavná jména: křiv (též v něčem), libý, mil, milostiv, nápomocen, odporný, podoben, platen, pomocen, prospěšný, užitečný, příjemný, přízniv, rád, škodný, škodliv, věren, známý, zvyklý atd. Třetí pád s předložkou **k** jest v obyčeji u náklonně, náchylný, příhodný, přívětiv, schopen a způsoben.

Úloha 23.

Doplňte následující věty 3. pádem:

Divíme se —. Strach se — rovná. Rozpustilý jinoch posmíval se —. Protiviti se — jest hanebné. Židé se klaněli —. Pestré kytičky líbí se —. Což — tato opatrnost prospěla? Nuzák může i — prospěti. Věrný slouha slouží rád —. Modli se —. Žebrák děkuje —. Vůdce rozkazuje —. Učitel rozumí —. Přílišná bázlivost škodí —. Pán Bůh žehná toliko —. Milostivý Bůh odpouští —. Rolník těší se —. Řídci synové — podobni se nalézají. Neposmívejte se —. Tato kniha náleží —. Na kocábce sedící ušli —. Zmládi již sluší — přivykatí. Teta naše odřekla se —. Prchlý kočí lál —. Rodiči poroučeji —. Jest — dobře. V zimě — bylo deset let. Dnes se zdálo —. V zajetí se — dosti dobře vedlo. Podařilo se — toto dílo?

Úloha 24.

Následující věty doplňte příhodnými podstatnými ve třetím pádu:

Nože jsou — nebezpečny. Nestřídmost jest — záhubna. Tato cesta byla — neznáma. Kočka jest podobna —. Jaro jest — vítáno. Služebníci mají — věrni býti. Kůň — jest velmi užitečný. Bůh jest vždy — milostiv. Dobrá napomenutí jsou — spasi-
telna. Po práci jest odpočinutí — příjemné. Pilný žák jest — mil. Sestra vaše jest — podobna. Déšť jest — potřebný. Život jest — roven. Německý národ jest — zvyklý. Oběť Abelova byla — pří-
jemna. Onen mudrc jest — schopen. Ranná ho-
dina jest — nejzpůsobnější. Každý hospodář má —
přívětiv býti. Jedovaté houby jsou — škodlivy.
Zůstaň věren —.

L o k a l. ⚡

§. 14.

Šestý pád (lokal) řídí

1. časoslova s předložkami **na, o, po, v**: ba-
žiti, dychtěti, toužiti, kochati se, přestati (sich be-
gnügen), přemýšleti, rozjímati, záležeti atd.

Úloha 25.

Doplňte následující věty šestým pádem:

Všickni lidé baží po —. Proč toužíte po —.
Králové přemýšlejí o —. Skrovný člověk na —
přestává. Marnost v — se kochá. Mnohý žák
dychtí po —. Celé hospodářství na — záleží. Kaž-
dá křivda záleží na —. Svatý Augustín rozjímal
často o —. Unavený pocestný toužil po —.

Instrumental.

§. 15.

Sedmým pádem (instrumentalem) se řídí

1. časoslova, ježto jakési hnutí, hýbání znamenají: hnouti, hýbati, házeti, kynouti, kroutiti, lomcovati, mrštiti, mykati, praštiti, třásti, trhnouti, třískati atd.

2. časoslova: pohrdnouti, vládnouti, panovati (též i s předložkou „nad“), zaměstnávati, zanášeti se, vynikati, honositi se, chlubit se, chvastati se, potiti se atd.

3. časoslova značící hojnost neb zápach: oplývati, voněti, smrděti, zapáchat, páchnouti atd.

4. přídavná jména: bezpečen (též i s předložkou „před“) jist, vinen, povinen.

Úloha 26.

Doplňte následující věty sedmým pádem:

Vítr tříská —. Zlostné dítě často — mykne
Zimnice třásla —. Kůň hýbá —. Nepřítel bývá
často —. hnut. Tvrdý hoch nedá — hnouti. Zá-
boj kynul —. Vichrové lomcuji —. Saul mrštil —
po Davidovi. Zahradník se — zaměstnává. Bůh
vládne —. Mnozí lidé se honosí —. Blázen i — po-
hrdá. Soused náš chvastá se —. Velebnost Boží
nad — panuje. Císař Pán panuje —. Císař Ka-
rel vynikal — nad všechny panovníky onohu času.
Země česká — vyniká. Nešťastná hvězda — vládne.

Úloha 27.

Následující věty doplňte s příhodnými podstatnými ve sedmém pádu:

Ne všecko — voní. Světnice zapáchá —. Mar-

nostem oddaný — zapáchá. Boháči — oplývají. Ožralci — plýtvají. Ryba smrdí —. Vrah jest vinen —. Duše naše nechce — vinna býti. Plavíci se po moři nejsou — bezpečni. Myš před — není bezpečna. Všickni lidé jsou Bohu — povinni. Loupežník není nikdy — jist.

§. 16.

Mnohá časoslova řídí dva pády, a sice:

1. čtvrtý pád osoby a druhý pád věci: chrániti, očistiti, odloučiti, odsouditi, rozhřešiti, sprostiti, zbaviti, zhostiti zhojiti atd.

2. třetí pád osoby a 4. pád věci: dáti, koupiti, obětovati, odpustiti, poslati, povídati, připověděti, proukázati, psáti, raditi, slíbiti, sraziti, svěřiti, šíti, věřiti, vypravovati, vyříditi atd.

Pozn. Místo 4. pádu klade se často 2. pád

a) u časoslov neosobně užitých: přibýti, ubyti, zbýti, chtítí se, zachtětí se, odnechtětí se, zažádati se atd. Přibývá nám bláta. Ohce se mu vína.

b) v případech v §. 11. Pozn. 2. 1) a 2) naznačených. Nezávidí hříšníku slávy. Přejeme našemu králi tohoto vítězství.

3. čtvrtý a sedmý pád: obdařiti, jmenovati, zváti, nazývati, naplniti, obložiti, obvěsiti, otrávití, nakrmiti, posypati, namazati atd.

Úloha 28.

V následujících větách položte v závorkách obsažená podstatná do 4. a 2. pádu:

Papež může (hříšník) rozhřešiti (hřích). Hospodine, sprost (otec, vrah). Konšelé bez pořádného a volného vyslyšení (občan, hrdlo) odsuzovati nemají. Lékař nedovedl sprostiti (sestra, nemoc). Onen

dobroděj zbavil (přítel, nesnáze). Svědek očistil (člověk, vražda). Bůh ráčil neodlučovati (hříšník, svatá milost). Hospodine, neodlučuj (lidé, nebeské blaho své). Dobré děti doživi (rodiči, smrt). Laskavý hospodář zhostil (čeládka, tuhá práce). Náš hrabě zhostil (nedbalý správce, úřad). Chraňte (přítel, to neštěstí).

Úloha 29.

Následující věty doplňte třetím pádem osoby a čtvrtým pádem věci:

Pilný hoch přináší — —. Kejklír ukazuje — —. Pastýřové zvěstovali — —. Děti mají — — vzdávati. Kristus přislíbil — —. Esau postoupil — —. Otec odpustil — —. Matka vypravovala — —. Učitel připověděl — —. Milostivý Bůh proukazuje — —. Strýc poslal — —. Přěji — —. Žák píše — —. Proč nechcete — — svěřiti? Bohatý ujec koupil — —.

Úloha 30.

Doplňte následující věty čtvrtým a sedmým pádem:

Slované obvěšují v měsíci květnu — —. Ranhojič obložil — —. Václav obdaroval — —. Bůh obdařil — —. Karel podělil — —. Nádenníci vyplnili — —. Matka namazala — —. Hospodyně již nakrmila — —. Lid nazývá — —. Nevěrný služebník otrávil — —. Proč nenaplníte — —. Pekař posypal — —. Židé jmenovali — —. Farao ustanovil — —. Bohatství neučiní — —.

Úloha 31.

V následujících větách vyhledejte veškeré doplňky a podtrhněte je:

Duha ranní pošmourné počasí zvěstuje. Chou-

lostivý štěstím se nadýmá. Pravdomluvnosti napřed pilen buď. Čert se kadidla nebojí. Každá ctnost má svého hánce. Ctnost těžkostí se neleká. Hříšná radost plodí žalost. Odvykati hříchu jest nejlepší pokání. Přátelské služby si vždy připomínej. Pijavka nechytá se vředu. Podobný podobnému se raduje. Každý pták drží se hejna svého. Pes psu blechy vybírá. Vrána vráně oka nevykline. Naděl Pán Bůh kapsy nenaplní. Vychovaný krkavec i pánu oči vyklove. Lichva a lest dělá ďáblu čest. Každý chce svým bůžkem býti. Chudoba jest marnotratnosti nejbližší dědička. Mnohé dítě i chlebem pohrdá. Čert činí hřích sladkým. Mokrá půda vody nepotřebuje. Všickni živočichové odpočinutí žádostivi bývají. Svého kraje polí každý orač svědom jest. Pohanka mála zrůst dává ovsu. Římský národ byl zvyklý vojnám. Vojáci naši neměli žádné zbraně než lučiště a střely. Každá pýcha peklem dýchá. Turci nemohli se nadiviti křesťanské důvtipnosti. Lidu obecnému jiného nápoje nebylo. Bázeň boží nazýváme počátkem moudrosti. Smrt nás všeho zlého zbavila. Schránlivý nebojí se nouze. Přátelství a láska velikého počtu nemilují. Teplým vánocům nikdy se neraduj. Každý hoví mravu svému. Zlému jak dobrému člověk přivyká. Pánu Bohu svému klaněti se budeš. Slunce všecky tvory osvětčuje. Jen ctnosti pilní jsou cti hodni.

3. *Příslovkové určení.*

(*Adverbiale Bestimmung*).

§. 17.

Příslovkové určení, jímžto se časoslova a přídavná blíže určují, bývá vytknuto příslovkami, či-

stými pády podstatných a předložkami, udávajícími poměr místa, času, způsobu, příčiny, účelu a prostředku nějakého výroku nebo přívlastku; na př. Včera byl žák potrestán (včera potrestaný žák). Sestra pracuje s chutí své úkoly (s chutí pracující sestra). Matka žalostí omdlívá (žalostí omdlivající matka).

Príslovkové určení místa.

§. 18.

Príslovkovým určením místa vyznačujeme: 1) místo, kde co jest, neb kde se co děje; 2) směr činnosti, t. j. odkud? kam? a kudy? se co pohybuje.

Pohybování směrem jistým má začátek a konec, co mezi nima leží, jmenujeme prostředek.

Pozn. Někdy se ty tři věci všechny určují, někdy jen dvě neb jedna; na př. Vojín hnál se z domova začátek prostoru) údolím (prostředek) za nepřítelem do města (konec) Hořelo od téhož kláštera až do brány Písecké.

Príslovkové určení místa označuje se ve větě:

1. podstatnými jmeny

a) na otázku kde? pády s předložkami; na př. Žíznivý kůň u vodě si nevybírál. Čelakovský narodil se ve Strakonících. Pod lavicí leží pes. Na velikém soudu zemském přede všemi a nade všemi seděti má český král.

b) na otázku odkud? druhým pádem s předložkami z, s, od, když se začátek dráhy, kde totiž pohybování začíná, vyslovuje; na př Otec přijel z Prahy. Chlapec sklátil ovoce se stromu.

c) na otázku kam? druhým pádem s předložkou do, třetím p. s předl. k, pak čtvrtým p. s předl.

na, po, nad, pod, v, a několik jiných, když se konec dráhy vyslovuje; na př. Vesničané chodí k nám do kostela. Celá ulici vyhořela až po dům sousedův. Obec rozkázala zloděje na město vyvésti.

Konec dráhy vyjadřuje se druhým pádem bez předložky jenom ve výrazech „domů“ a „dolu“ na př. Ne každá půjčka domů přichází. Sehni se dolů.

d) na otázku kudy? čtvrtým pádem s předl. přes, skrz, a 7. p. bez předložky, když se prostředek t. j. dráha pohybování bez ohledu na začátek a konec vyslovuje; na př. Komínem smoud a záduch vychází. Voda prostředkem města potече. Král dal příteli průchod skrz svou zemi. Otec jel z Prahy přes Brno do Vídně.

Pozn. 1. Mnohdy nebývá směr dosti určitý, měnívá se, na př. chodí po louce, kolem města atd. zde pak otázku kudy? obyčejně lze zaměnití za otázku kde?

2. Nespojuje-li se s pojmem činnosti pojem pohybování směrem jakýms, nemůžeme si nikdy otázky odkud? kudy? kam? předložiti, ale pouze kde?

2. příslovkami: zde, tu, dole, nahoře, vedle, doma, sem, zhůru, tady, všady, atd. Páry vodnaté vzhůru se nesou. Zde leží tělo mrtvé. Zlatý orel všade doletí.

Úloha 32.

Vypište následující věty a podtrhněte v nich příslovkové určení místa:

Pes štěká před domem. Vodu běříme ze studnice. Vltava vzniká v Šumavě. Měsíc svítí na nebi. Prsa jsou napřed, hřbet jest v zadu. Kam strom ohněš, tam roste. Také boháč jen dvě dírky v nose má. Chudý všude musí za dvěře se vtisknouti. Obraz

boží jeví se v naší duši. Nádenník jde do práce. Vedle hoří. Práteleství jest jen mezi rovnými. Tamto běžel zajíc. Žádný učený s nebe nespádl. Hlas křepelčin se rozlival osením. Všudy jest země Páně. Ve vlasti nenajde hudec přítele. Ráda paní Nouze do Svárova zajíždí. Praha leží u prostřed země české na Vltavě. U samých hranic není dobře chalupu stavěti. Uč své děti doma kaši jísti. Žádný prorok není vzacen ve vlasti své. Zmordovali všecko od velblouda až do osla.

Úloha 33.

Na místě příčných čar položte příslovková určení místa:

Kovář kuje železo —. Vozka jede —. Kanárek vyletěl —. Hrušky rostou —. Země se otáčí —. Pocestný se posadil —. Nekupuj zajíce —. Naše pole leží —. Slunce zapadá —. Jelen utíkal —. Matka jest —. Bůh jest —. Pán sedí —. Nepřítel obrátil se —. Ježíš vstoupil —. Není léku —. Křeček bydlí —. Rak se zdržuje —. Pačolek připráhá koně —. Orlové hnízdí —. Krávy se pasou —. Havíři dobývají zlata —. Stráž stojí —. Kterí žáci byli — pochváleni? Kouř se vznáší — Oblaka visí —.

Príslovkové určení času.

§. 19.

Príslovkových určení času užíváme

1) na otázku kdy? hledíce toliko k době činnosti neb děje;

2) na otázky odkud? dokud? a jak dlouho? hledíce k vyvinování se činnosti neb děje a chtějíce jich začátek, konec a trvání vyjádřiti.

Pozu. Co se v § předešlém o pohybování v prostornu pravilo, platí také o vyvinování děje v času: na př. Od desátého prosince (začátek) celým rokem (trvání) až podnešní den (konec) neměli jsme pokoje.

Příslovkové určení času označuje se ve větě

1) na otázku kdy? a) druhým pádem bez předložky; na př. Času zimního jsou krátké večery. Čtyřicátého dne po svém z mrtvých vstání vstoupil Ježíš na nebesa. Roku 1845 byla v Praze veliká povodeň.

b) pády s předložkami; na př. O druhé hodině společně začíná vyučování. Za chládku šli jsme na procházku. V květu mladosti umřel syn rodičům. V čas vojny umění chleba nejl. Na jaře pojedu do Benátek. Po smrti času nebude.

2) na otázku odkud? druhým pádem s předložkami z, od; na př. Z mládež musejí se děti k dobrému vésti. Od té chvíle bloudil lesem.

3) na otázku dokud? druhým pádem s předložkou do, čtvrtým pádem s předl. po, za, na; na př. Na dvě léta máme zásoby. Nádenník pracuje od božího rána až do večera.

4) na otázku jak dlouho? a) čtvrtým pádem bez předložky; na př. Velmi krátký čas živi byli. Nemocný potil se celou noc.

b) sedmým pádem bez předložky; na př. Dnem i noci síly jim mýjely. Časem slunce svítí.

c) čtvrtým pádem s předložkami přes, skrze a po; na př. Mírný vítr byl přes celý den. Skrze celý týden neměli co jísti. Po celý ten čas jsem o něm nevěděl (začátek a konec ve větě není vysloven, ač v myslí obsažen).

2. příslovkami času: nikdy, někdy, onehdy, teh-

dáž, nyní, teď, hned, dnes, podnes, zítra, letos, již, už, právě, dávno, budoucně, druhdy, dosud, vždy, atd.; na př. Zítra navštívím svého přítele. K jsi dnes večerel? Letos bylo mnoho hrušek. Ny jdi domů. Dávno mi byla ta věc známa.

Úloha 34.

Vypište následující věty a podtrhněte v nich příslovkové určení času :

Dnes jste málo sena nahrabali. Z velikého města nikdy na noc nevyjížděj. Před vyjitím z domu dobře jest se najísti. V horku vez plášť s sebou. Nevždycky sluší kvapiti. Časem štěstí samo do rukou leze. Za času sluší jahody trhati. Žito dvě neděle se zelená a dvě neděle se metá. Nikdy se člověk po poslech nenají koláčův. V lednu mhly přivodí mokré jaro. Druhdy i v březnu hyl na nos se posadí. Před Jiřím není léta. V máji hřimoty nedělají trampoty. O svatém Duše choď ještě v kožiše. Medardova krápě čtyřicet dní kape. Do Jana Křtitele nechval ječmeno. Každý člověk lenivý za živa již práchniví. Bratr půjde na přes rok do světa. Nechval dne při východu slunce. Kdož to spí při vyučování? Na den sv. Vavřince jdou oříšky do věnce. Opatrnosti nikdy nezbyvá. Kdysi našel Jan nůž. Za hodinu přijdu k vám. Po dvě noci jsem nespal. O Mladátkách den se omlazuje. Sedlák rád by měl každý týden jiného rychtáře.

Úloha 35.

Určete v následujících větách výrok příslovkami času :

Pravda — vítězí. Otec — ve městě. Učitel

— odpustil žáku trest. — pokládala se známost cizích bylin za největší umění. — byla veliká úroda. Pilní žáci vstávají —. — trvá vojna. Vráťte se — z své cesty? Náhlá rokota — dobrá nebývá. — váš otec odešel. Bůh živé i mrtvé — souditi bude.

Úloha 36.

Na místě přičných čar položte příslovková určení času:

Tato práce nebude ani — hotova. Hvězdy svítí —. Bez květe —. Můj otec umřel —. — jest den nejkratší. Poctivost trvá —. Ježíš vstal — z mrtvých. Vstalt jest — ctný vykupitel. — stalo se veliké neštěstí. Čiň dobře —. Žáci se mají — modliti. Obilí zraje —. Školní rok počíná se —. My obědváme —. Království dělené se rozpadne —.

Příslovkové určení způsobu.

§. 20.

Příslovkové určení způsobu označuje se ve větě na otázky: jak? kterak? kolik? kolikrát? nakolik? zač:

1. příslovkami: jak, tak, jinak, opak, naznak, dobře, zle, krásně, těžko, nízko, různě, skoro, horoko, jednou, dvakrát, mnoho, atd.; na př. Lakomec spravedlivě i nespravedlivě zbohatnouti usiluje. Tázajícímu se odpověz pokojně. Dobré se snadno zapomíná. Ani kuře darmo nehrabe. Dvakrát měř, jednou řež.

2. pády s předložkami; na př. Loupežník poranil strýce na smrt. S pláčem a bědováním opouštěl syn otcovský dům. Matěj zmokl do čista.

3. sedmým pádem bez předložky; na př. Bůh

sebe našim rodičům zjevil živým hlasem. Zajíc otevřenýma očima spí. Krev potůčkem teče.

4. čtvrtým pádem u přídavných: dlouhý, hluboký, široký, vysoký, tlustý, a j. p.; na př. Naše světlice jest dlouhá pět krokův. Věž jest vysoká 40 sáhův.

Ve spisovné řeči tvoří se z nadmíněných přídavných obyčejně podstatná jména: zdělí, zhloubí, zšíří, zvýší, ztlouští; na př. Most pražský zdělí 862 loket. Nádoba je tři střevíce zšíří.

Úloha 37.

Vypište následující věty a podtrhněte v nich příslovková určení způsobu:

Úlisnost nejostřeji uškne. Učenník po švu párá kabát. Císařové řečtí do sta a dvaceti tisíc knéh shromáždili. On lezl po čtvermo na skálu. Zloděj lezl po ruku a nohou. Vandalové v davích náramných se po Evropě vysypali. Ten pes běžel hnedky honem. Smil Světlitský čtrnáckrát jednoho dne ostrým hrotem se potýkal. Bezbožníci hynou jako tráva. Naši vojáci hnali pravým úprkem na nepřátely. Soused postavil dům svůj s velikou úpravou. Včely úhrnkem na takové stromy létají. Pták nenese všech vajec po jednu. S modlitbou práci svou konej! Choď s kloboukem v ruce. Žáci mluví pošeptmo. Nemazaný vůz těžko se táhne. Zástup stojí v zdáli po různu. Ne všickni lidé jedním způsobem umírají. Náš představený počíná sobě po pansku. Potokem mu slzy k nohám kanou. Nejspíše blázen a dítě pravdu poví. Lépe se krátce stydět, než dlouhý čas želeť. Každá půjčka s plačky domů přichází. Pán tomu nechtěl

živou mocí svoliti. Svědomitý sluha rychle a hbitě své povinnosti koná. Já jsem těm slovům jinak a naopak rozuměl.

Úloha 38.

Určete v následujících větách výrok příslušnými příslovkami způsobu:

Bratr se učí —. Pozdrav každého —. Skřivánek zpívá —. Jablň květe —. Dobré dítě poslouchá —. Plachý jelen — běží. Hlemejžd leze —. Pes štěká —. Unavený spí —. Hudebník hraje. —. Řezník seká — lidem maso za peníze. Dnes prší —. Turci mluví —. Sestra šije —. Bůh trestá hříšníka —. Nové koště — mete. Nemocný rozpráví —. My jsme se — bavili.

Úloha 39.

V následujících větách položte v závorkách obsažená podstatná do toho pádu, kteréhož vždy předcházející předložka žádá:

Myslivec postřelil jelena na (smrt). Lež chodí o (jedna noha), pravda o (dva). Napadlo sněhu po (pás). Má sestra pracuje s (chuť) své úlohy. Každý hádá podle (skutek svůj). Můj pán mne na (rychlost) vyslal po vás. Příkop na (čtyřicet krokův) široký jest. Mnohé ženy mohou seděti ve voze po (kůň). František spadl do sudu po (hlava). Příběhy vlastní budeme si po (strída) povídati. Strýc tuto věc s (pocitovost) učiniti nemůže. Peršané oheň za (bůh) ctíli. Krejčí pracoval celý den s (největší pilnost). V Čechách se zboží na (český loket) prodává.

Príslovkové určení příčinnosti.

§. 21.

Príslovkovým určením příčinnosti pronášáme, proč? kým? čím? z čeho? nač? k čemu? se co děje.

Příčinnost (Causalitae) jest trojí: věcná, logická a mravná.

1. Věcná příčina (Sachgrund) rozpadá se opět na činnou a trpnou.

1) Vyslovi-li se výrokem účinek, kterým podmět trpí, máme příčinu činnou.

Činná příčina vyjadřuje se ve větě

a) sedmým pádem bez předložky; na př. Železo rozpálením měkne. Teta žalostí umřela. Žebrák se třese zimou. Šťastným větrem dále plujte. Hrůzou mu drkotali rtové. Závistivý štěstím svého bližního mře.

b) druhým pádem s předl. od, z, čtvrtým p. s předl. pro, za; na př. Mdleli od žízně. Lid pro svou vinu zbynul. Za to budeš ostré trní z borek vymýtěno.

Pozn. Pronáší-li se činná příčina osobou, sluje tato p. s. vodem a stává tóž často, zvlášť u vět. trpných v sedmém pádu bez předložky; na př. Proč jsi jedl z dřeva mnohou zapověděného? Císařem Josefem II. bylo mnoho klášterův vy-zdviženo.

2) Vyslovi-li se výrokem příčina, kteréž k dosažení jistého účinku podmět užívá, máme příčinu trpnou, nazývajíce ji v případě tomto buď nástrojem buď prostředkem buď látkou.

a) Nástroj, kterým se co dělá, označujeme sedmým pádem bez předl. (instrumentalem); na př.

Motykou kopáme. Včeličky nás žihádlem píchají. Větví ostrou se až na skrze probodl.

b) Je-li podstatné jméno, kterého se co nástroje k učinění něčeho užívá, odtažené, sluje prostředkem a znamená se též 7. pádem bez předložky. Osoba co prostředek klade se často ve čtvrtém pádě s předložkou skrze. Na př. Prací a šetrností lidé bohatnou. Předpovídáním budoucích věcí stal se z Isaiaše veliký prorok. Matka dala sobě odotce poslaný list skrze syna přečísti. Mnohý skrze malého dojde cíle velkého.

c) Látka, z čeho se co dělá, pronáší se vždy druhým pádem s předložkou z; na př. Z kamene tosají sochu. Z metel jahodkové mišpulky děláme košťata.

2. Logická příčina (logischer Grund) vyslovuje důvod, z kterého se něco poznává, a stává v druhém pádu s předložkami dle, podle, v šestém pádu s předl. po; na př. Účet jest dle kvitance zapraven. I ten pohan po těch divích Krista poznal. Bylina po vůni se zná. Věděl to ze zkušenosti. Není v světě podle mého vědomí věci skvostnější nad dobré svědomí.

3. Mravná příčina (moralischer Grund) sluje pohůtkou (t. j. příčinou, k vůli které osoba co činí), účinek její účelem anebo cílem.

Mravná příčina označuje se

a) sedmým pádem bez předložky; na př. Andělé přitovaryšují se poručením božím lidem hned od jejich narození. Spravedlivým soudem božím jsem ztracen.

b) druhým pádem s předl. z, třetím pádem s

předl. na, o, pro, a příslovkou k vůli; na př. Saul pronásledoval Davida ze závisti. Všickui lidé pro své vyrazení z města běželi. Slavibor o Hostivíta se postavuje proti mně. Císař Pán drží vojsko k ochraně občanův. Učiň mi to k vůli. Otec poslal dceru svou na vychování do města. Lidé jsou stvořeni k práci.

Úloha 40.

Vypište následující věty a podtrhněte v nich příslovková určení příčinnosti:

Václav v mladých letech od zimnice umřel. Milován byl od Pána svého Samuel. Po víně si rou opraveném hlava ztupí. O dědictví jeho byli velicí odporové. Cti Petra pro Pavla. Pro hubu mnohý již dostal na hubu. Na tvé slovo te udělám. Od ohně voda vře. Všecky rány a pomsty Bohem uložené na tu zemi vylity budou. Za dlouhý čas o úřady a správu mezi pány a obcí rozličné různice se sbíhaly. Karbaníci hrají často o veliké peníze. Sousedův syn dal se z opilství na vojnu. Z přítomnosti otcovy radujeme se všickni. Nechce mordéři za život svůj děkovati. Moudrost za zkušením a s lety přichází. Za mírem kázal mu vyloupiti oči. Všelike měření děje se skrze tříhraník. Bůh se zjevuje i skrze přirozené i skrze zvláštní milosti. Bezového listu voda jest dobrá k horkým nohám. Bohatý se děsí k pouhé zmínce o smrti. Po slaných jídlech chce se píti. Mysl teskností a strachem mdlela.

Úloha 41.

Položte v následujících větách v závorkách obsažená podstatná do toho pádu, kteréhož vždy předcházející předložka žádá:

Otec zavřel dvěře na (závora). Mírný nehledá

chvály od (obecný lid). Svědomitý čeledín koná služby své z (povinnost). Z (poručení) našeho císaře jedeme do Budína. Císař Pán drží vojsko k (ochrana) občanův. Město jest skrze (válka) poboreno. Bohatství k (sláva boží) užívej. Pes svého žrádla jinému nedá pro (svá zlost). Za (chudoba) se nemusí žádný stydět. Pán Ježíš byl od (Jidáš) zrazen. Per potřebujeme ku (psaní). Žák byl pro (neposlušnost) ze školy vyhnán. Pro (žádná práce) povinnosti své neopustím.

Úloha 42.

Napište 10 vět a určete v nich výrok příslovkami, místem a časem.

Úloha 43.

Napište 10 vět, v kterých jest příslovkovým určením způsobu podstatné jméno s předložkou.

Úloha 44.

Rozšiřte následující věty podle otázek: čím? jaký? kdy? kde? kam? odkud? co? s kým? čím? jak? proč? nač?

(Vzor k této úloze: František vypravoval. = František našeho dobrého zahradníka vypravoval dnes ráno mé sestře se vši nadšeností pohádku o zlaté ryběc.

Josef prodal. Rolník seje. Housenky sežraly. Služebníci vedli. Stromy nesou. Bůh odpouští. Tesář seká. Herodes rozkázal. Zedník staví. Učitel chválí. Beránek pije. Sestra kolébá. Holubi milují. Teta se bojí. Bratr překvapil.

Úloha 45.

Napište 10 vět a určete v nich výrok příslovkami způsobu:

Slovo sled. ²

(Wortfolge).

§. 22.

Pořádek, kterým jednotlivá slova co členové věty po sobě postupují, sluje slovosledem.

Slovo sled jest dvojnásobný, a sice: obyčejný a mimořádný.

1. Obyčejný slovo sled ve větě jednoduché zachovává následující pořádek:

1) podmět stojí na prvním, výrok na druhém místě; na př. Osel hyká. Zajáci vřískají.

2) výrok, vysloví-li se podstatným, přídavným a číselným jmenem anebo přísvojovacím zájmenem, stává obyčejně na posledním místě; na př. Soudce jest svědomit. Lichva jest hřích.

3) předmět stává obyčejně po slově, od něhož řízen bývá; na př. Chůva opatruje dítě. Neposmívejte se mrzákům.

Pozn. Je-li předmět od přídavných jmen řízen, tu stává před nimi; na př. Lenivý dělník není dobré mzdy hoden. Jan jest svých přátel pamětliv.

4) přívlastek, je-li přídavným zájmenem, číslovkou a přičestím vyjádřen, stává před jmenem; je-li podstatným jmenem vysloven, za jmenem, kteréž určuje; na př. Polekaná vrána bojí se i křoví. Váš pláč jest potupy hoden. Hořící dřevo slove hlaveň. Čas deště ještě nepřišel. Žádná věc pod nebem nezůstane tajnou.

Pozn. Pochází-li přídavné jméno od jmen míst, stavu, rodu, klade se obyčejněji za podstatným; na př. Císař Ferdinand bydlí na hradě pražském. Bratr jest řemesla krejčovského.

5) příslovkové určení stává i před i za jmenem určeným; na př. Šumava leží na západní straně Čech. Zimní ovoce se na podzim česá. Vrána létá váhavě.

6) Stojí-li časoslovo, s nímž se neurčitý spojuje též v neurčitém způsobu, předchází vá řízenému neurčitému; naopak jest to v Němčině; na př. To se nebude moci státi (dies wird nicht geschehen können). Dítě nechce jíti spat. Měl obyčej učiti ptáky mluvíti.

2. Mimořádný slovosled, jenž i přestavením, převratem sluje, není nic jiného než odchýlení se od obyčejného pořádku slov, když mluvící váhu a důraz na ně klade.

V mimořádném slovosledu předkládá se zhusta výrok podmětu; na př. Svíce těla jestiť oko. Dcéru miluje matka. Blahoslaveněji jest dáti než bráti.

Pozn. Kdyby převrat ve větě dvousmysl působil, lépe jest přirozeného slovosledu se přidržeti; na př. učenost převyšuje etnost; sto jich bude honiti pět vašich; srozumitelněji: etnost převyšuje učenost; pět vašich honiti jich bude sto. Synů pak tvých ani jedovatých drakův nepřemohli zubové, kdežtoby zubové před druhým pádem jedovatých drakův lépe stáli.

V následujících větách schvaluje způsob mluvení převrat: Dejž tobě Pán ve všem smysl pravý. Duch svatý jest třetí božská osoba. Život věčný nás očekává na onom světě. Kněz slouží mši svatou. Můj bratr jest služebník slova božího. Bouře veliká stala se na moři; a jiných mnohých.

II. Složená věta.

(*Zusammengesetzter Satz*).

§. 23.

1. Věta složená jest ta, kteráž dvě věty anebo i více jich, z nichžto každá v sobě svůj vlastní podmět a výrok chová, v jeden celek spojuje.

2. Spojování dvou anebo i více vět v jeden celek děje se dvojím způsobem, a to:

1) Mohou se věty mezi sebou tak spojití, že každá z nich sama pro sebe, samostatně a nezávisně vedle druhé stojí; na př. Jelena rohy netíží, ptáku křídla nepřekázejí. Pravda nezneuctí, almužna neochudí, modlitba neopozdí. Tělo stárne, neduhy mladnou. Takovým spojeným větám, z nichžto každá sama o sobě již dokonalý smysl má, říkáme souřadné věty.

2) Mohou se věty mezi sebou tak spojití, že jedna druhou doplňuje a blíže určuje, že každá co nesamostatný a co závislý člen od druhé se vidí; na př. Koho Bůh miluje, křížem ho navštívuje. Ježíš šel se svými rodiči do Jerusalema, když byl dvanáct let stár. Vrba dává proutí, z něhož se pletením košové dělají.

Takové spojené věty, z nichžto jedna druhou doplňuje a blíže určuje, slovou podřadné věty.

3. Souřadné věty skládají se vždy ze samých hlavních vět a jmenují se souřadně složené věty.

4. Podřadné věty sestávají z hlavních a vedlejších vět a slují podřadně složenými větami čili zkrátka souvětím.

A. Věta souřadně složená,

(*Beigeordneter Satz, Satzverbindung*).

§ 24.

Aby se věta souřadně složená srozumitelnou stala, musejí její jednotlivé věty k jedné věci se vztahovati a jednotu myšlenky obsahovati. Toto se může státi trojím způsobem;

1) buď stojí souřadné věty vedle sebe docela bez zevnitřní spojky jsouce pouze smyslem vázány; na př. Štěstí se trouší, neštěstí se sype. Dítě špiní a dere, matka šije a pere. Dubová hůl učí dělat, březová metla rozum dává. Den začíná laštovička, večer končí zpěv slavička.

2) buď poukazuje druhá hlavní věta na prvou zájmenem; na př. Bohatství nyní panuje, ctnost mu ustupuje. Páv si v trávě vykračoval, stooký chvost za ním ploval, drůbež se mu divila, krásu jeho chválila. Zbožný (bohatý) má přátely, hubenému (nuznému) jest jich třeba. Váše chalupa vyhořela, naše jest zachráněna. Nedbálnivost mysl umenšuje, lenivost ji udušuje.

3) buď se hlavní věty spojkami v jeden celek souměrný spojují.

Spojky, kterými se jenom hlavní věty spojují, jmenují se souřadné a jsou trojího způsobu:

a) spojky slučovací (verbindende): a, i; i—i; ani—ani; ba; ba i; ano i; jak—tak i; jednak—jednak; nejen, netoliko—ale i, nýbrž; dílem—dílem; již—již; už—už; tu—tu; předně, dále, nejprvé, poprvé, po druhé, po třetí, atd.; potom, pak, tudy, napotom, nato, konečně, podobně, také, br-

zo, brzo, jako, totiž, asice; na př. Blázni domy staví, a moudří hotové kupují. Čiňme od Boha počátek, a bude dobrý pořádek. Zlý pes ani sám sní, ani druhému dá. Brzo mě chválí, brzo mě hání. Zbojníci a loupežníci morští loupí, ba v hospodě host od hospodáře není bezpečen. Napřed se mlátí; potom se platí.

b) spojky odporovací (entgegensetzende): ale, ne—ale, nejen—nýbrž i, sice—ale, než, však, anebo, aneb — aneb, buď — buď, či — čili, sic, jináče, přece, přece však, proti tomu, atd.; na př. Jeden otec deset synův vychová, ale deset synův jednoho otce neuživí. Jest on sice dobrý člověk, než má své vady. Požehnání otcovské staví dětem domy, avšak kletba matčina je až do základu hubí. Císař nechtěl v zámku bydlet, nýbrž polem ležel.

c) spojky příčinné (begründende): neboť, neb, proto, tedy, pročež, atd.; na př. Obilí stojí překrásně, očekáváme tedy hojnou žeň. Josef s Marií a s Ježíškem utekli do Egypta, neboť Herodes usiloval o bezživotí Ježíškovo. Slop jest hřmotného těla, pročež jest nemotorný.

4. Podle tohoto rozdělení souřadných spojek máme také trojí druh souřadně složených vět, a tož:

a) slučovací věty, kde druhá věta s prvou se shoduje a ji jako šíře rozkládá. Příklady viz 3) a.

b) odporovací věty, kde druhá věta s prvou jaksi v odporu stojí a buď ji obmezuje, nebo zničuje. Příklady viz 3) b.

c) příčinné věty, kde obsah jedné věty příčinu věty jiné obsahuje. Příklady viz 3) c.

Úloha 46.

Z následujících vět vyhledejte yeškeré spojky a udejte ku kterému druhu náležejí:

Porušenost naše mnohé věci žádá, ale střídmy žádosti krotí. I nám dal Bůh um a ramena, nech je tedy každý vynaloží. K vám se k nevěrou nestydíme, neb ji od vás vždy vidíme. Mlynář nemůže mléti; neboť se mu vody nedostává. Člověk jest k obrazu božimu stvořen; protož má Boha vždy poslouchati. Čítat dávné jazyky a cizím rozumět dobře jest, než mateřský třeba napřed umět. Přítele svého vady znej, však ho v nenávisti neměj. Kosatec do truhel vložený zachovává šaty od molů a kazů, ano i libou vůni jim dává. Hleď si chleba vydělati, sic ho musíš vyžebati. Západní větry přinášejí obyčejně déšť, východní naproti tomu suché bývají. Matka jest nemocna; proto nemůžeme šiti. Varujte se lakomství; neboť penězi nemůžeme prodloužiti život svůj. Napřed se koušeme, potom se ližeme. Dlouho bránil se nepřítel, konečně přece paty ukázal.

Úloha 47.

Následující dvě a dvě věty spojte slučovacími spojkami:

Pravda sluje nyní neštěstím. Ctnost ředne jako stará voda. — Otec píše. Matka šije. — Zločinec viní se. Spravedlivý se nikoho nebojí. — Karel zámečnickův jest pilný hoch. Anna pekařova jest pilné děvče. — Měsíc svítí. Hvězdy třpytí se v největším lesku. — Žlutá hlina jest užitečný kov. Sklo čistí se žlutou hlínou. — Slunce zachází. Červánek se ukazuje. — Povolnost přátely rodí. Pravda nenávist

plodí. — Mnoho se ve světě novinkuje. Málo pravda se ohlašuje. Ryby plovou ve vodě. Ptáci létají v povětrí. — Vltava vzniká na Šumavě. Labe vychází z Krkonošů. — František má peníze. Jindřich nemá potřebných kněh.

Úloha 48.

Následující dvě a dvě věty spojte odporovacími spojkami:

Kočka jest velmi úlisné zvíře; mnozí lidé mají ji rádi. — Odpusťte svým ubližitelům; Bůh vám neodpustí. — Zločinec ujde často na zemi trestu; po smrti nemůže božimu potrestání utéci. — Dobrota srdce jímá; násilím se nic neujímá. — K cizím hříchům máme ostrovidové oči; na své jako krtkové pohlédáme. — Otcova kletba vysušuje; matčina z kořen vyvracuje. Císař spravedlivému milost dává; Bůh vinnému odpouští. — Blázen se snadno vydává v nepravosti; moudrý pozná osidla.

Úloha 49.

Následující dvě a dvě věty spojte příčinnými spojkami:

Není mi do smíchu; mám díl v tvém hoři. Onen člověk nedoslýchá; slova kazatelova k srdci jeho nedorážela. Buk jest košatý; posadíme se pod něj. Klokotem voda vře; odstavte hrnec. Bůh prokazuje lidem největší dobrodiní; jsme mu v největší míře k vděčnosti zavázáni. Zlý červ na stromu hrze; strom schne. Mlčenlivý bývá důvěrníkem milým; mluví méně. Nechtěl příteli svému ujmu činit; nepřijal sobě podávány úřad.

Úloha 50.

Ku každé následující větě přidejte vždy ještě jednu hlavní větu:

Bůh odpouští kajícímu, hříšníku, neboť —. Srdce moudrého hledá umění, ale —. Nechtež dítek jíti ke mně; nebo —. Ježíš učinil mnoho zázrakův; přece —. Ohyzdny člověk do očí se staví, ale —. Zásobník opatřuje vojsko špišii a —. Seštra dala se do pletení punčochy, však —. Nemohu po koních seděti; tedy —. Ani svíčku neumí utřít, ani —. Strýc kraj světa sjezdil; přece —. Netoliko musí nižší úředník míti zření k vyššímu, ale i —. Po prvé vás napomínám, po druhé —. Tu paprskovalo velebné slunce, tu —. Už mě típělivost prechází, už —. Brzo žalostí omdlévá, brzo —. Nedal se másti jeho chlubnými řeči, nýbrž —. Saul pronásledoval Davida proti tomu —. Řeči zbytečné nejen škodí, nýbrž —. Vlastní věci posuzujeme přesudkem, však —. Tu mne k sobě volali, tu —. Lidé pro nás stromy sázeli, tedy —. Kamene žádného nemohl míti, než —. Slunce prochází i kalné mraky; přece však —. Bodláku nemačkej, sic —. Zlé znáti není zlé; ale —. Prátelské služby si připomínej a —. Dům hluboce založený stojí dlouho v celosti; jinače —.

V ě t a s t a ž e n á.

(Zusammengesetzener Satz).

§. 25.

1. Věta, která v sobě dva i více podmětův a jediný výrok anebo dva i více výrokův, přívlastkův, předmětův a příslovkových určení a jediný podmět zdržuje, sluje staženou.

2. Stažené věty vznikají ze souřadných, když tyto některý člen větový společně mají. Člen, který jest dvěma aneb více větám společný, položí se jen jednou; členy pak ostatní, ježto se k společnému členu vztahují, spojí se spojkami souřadnými; na př. Otec děti miluje; matka děti miluje. = Otec a matka děti milují. Netoliko otec, ale i matka děti milují. Lež má krátké nohy; lež daleko nedojde. = Lež má krátké nohy a daleko nedojde. Stromy v zahradě květou: stromy před domem květou. = Stromy v zahradě a před domem květou. Stromy nejen v zahradě ale i před domem květou. Stromy jak v zahradě, tak i před domem květou. Otec a matka nebyli doma.

Pozu. 1. Má-li stažená věta více podmětův, rozeznáváme především, jsou-li těmi podměty osoby čili věci; v případě prvním stojí časoslovo pravidelně v čísle množném; a v případě druhém může státi výrok buď v množném čísle, aneb se řídí podmětem nejbližším; je-li však podmět některý čísla množného, tuž výrok v množném čísle se klade, na př. Učitel a žák obdařili žebráka almužnou. Strýcovo pole a lesy se prodávají. Dům a zahrada náležejí mému otcí; anebo Dům i zahrada náleží mému otcí.

2. Jsou-li rozličné osoby podmětem, stává výrok v přednější osobě množného čísla; na př. Já a ty jsme bratří. Ty a sestra tvá nejste nikdy doma.

3. Při podmětech rozličného rodu má přednost mužský před ženským a tento před středním; na př. Bratr a sestra jsou pilní. Jablka a hrušky jsou již zralé.

Úloha 51.

Následující věty se společným podmětem stáhněte v jednu větu:

Bůh stvořil nebe; Bůh zachovává všechny lidi.
Václav říznul se do prstu; Václav pokrýval svůj

oděv. Sedláci podkalují louky, sedláci činí je úrodnějšími. Otec naložil oslovi žito; otec hnal ho do mlýna. Chlapci oklepávají vrbové pruty; chlapci dělají píšťaly. Vltava vzniká na Šumavě; Vltava obrací se u Vyššího Brodu k severu. Vltava jest u Budějovic plavná; Vltava protéká Prahu. Slavík hnízdívá rád okolo potokův ve křoví; slavík zpívá na jaře dlouho do noci. Měsíc svítí; měsíc nehřeje. Nemoudrý kárání nepřijímá; nemoudrý léku zavrhuje. Koželuh vydělává kože; koželuh prodává je lidem.

Úloha 52.

Následující dvě a dvě věty stáhněte spojkami slučovacími:

Pes jest domácí zvíře; husa jest domácí zvíře. Oltář krásí kostel; milosrdenství krásí člověka. Hloupost roste na jednom dřevě; pýcha roste na jednom dřevě. Zahradník musí zahradu pohnojiti; rolník musí pole pohnojiti. Ušlý pocestný odpočívá; unavený voják odpočívá. Stromy květou před domem; stromy květou v zahradě. Modrá barva jest očím příjemná; zelená barva jest očím příjemná. Zahradník zalévá květiny; zahrádník očkuje stromy. Vůkolí této krásné krajiny jest hornaté, vůkolí této krásné krajiny jest kvitím bohaté. Husy jsou štěbetavé; straky jsou štěbetavé. Heřmánek jest hořká bylina; peluň jest hořká bylina. Rtuť jest potřebná; rtuť jest zdraví lidskému nebezpečná. Krev ryb jest studená; krev obojživelníkův jest studená. Žáci modlívali se před školou; žáci modlívali se po škole.

Úloha 53.

Stáhněte následující dvě a dvě věty spojkami odporovacími: 2

Ovce nám dává vlnu; ovce nám dává maso. 3
 Pilní žáci milují své rodiče; pilní žáci milují své učitele. 4
 Tulipán jest zlatý; tulipán jest kropenatý. 5
 Sůl se dobývá ze země; sůl se ze slaných vod vyvařuje. 6
 Laštovčin zobáček jest krátký; laštovčin zobáček jest sladký. 7
 Trní vydává růžičku; skořápka vydává drahou perličku. 8
 Ještěrka jest malá; ještěrka má zuby ostré. 9
 Kůň se nechválí srstí; kůň se chváří rychlostí. 10
 Dlužník vesele bere; dlužník smutně vrací. 11
 Půjčka činí přátele; upomínání činí nepřátele. 12

Úloha 54.

Stáhněte následující dvě a dvě věty spojkami příčinnými:

Člověk jest rozumem nadán; člověk může do-
 bré od zlého rozeznávat. 13
 Bedřich byl neposlušen; Bedřich bude potrestán. 14
 Josef byl miláčkem svého otce; Josef byl od svých bratří prodán. 15
 Herodes stál o bezživoti Ježíšovo; Herodes dal mnoho nevinných dítek usmrtiti. 16
 Israelité byli od krále Faraona velmi utiskováni; Israelité byli od Mojžíše skrze Rudé moře vedeni. 17
 Hospodárný sedlák má vždy doma co dělati; hospodárný sedlák nemusí jinam na dílo choditi. 18
 Bdění přílišné unavuje; bdění mozek vysušuje. 19

Úloha 55.

Napište 10 vět, v nichžto dva anebo i více přívlastkův k společnému členu se táhnou.

Vzor: Pole vašeho strýce a naší tety jest prodáno.

Handwritten notes and signatures at the bottom of the page, including the number 15 and various scribbles.

Úloha 56.

Napište 10 vět, v nichžto dva i více výrokův k společnému podmětu se táhnou:

Vzor: Rolník orá, krmí dobytek a napájí koně. Jablka jsou žlutá, zelená a začervenalá.

B. Věta podřadně složená (souvěťí).

(*Untergeordneter Satz, Satzgefüge*).

§. 26.

1. Věta podřadně složená povstane, když se některý člen jednoduché věty zvláštní větou rozšiřuje a vysvětluje.

2. Věta, která jinou vysvětluje, sluje vedlejší; věta pak, která od jiné vysvětlena jest, sluje hlavní větou; obě ale dohromady spojené činí složenou větu čili souvěťí; na př. „Každý člověk přeje sobě, aby zdrav byl“ jest složená věta. Hlavní věta jest: „Každý člověk přeje sobě“ — vedlejší: „aby zdrav byl“. (Každý člověk přeje sobě zdraví).

Ostatně stojí věta vedlejší buď po své hlavní, buď jí předchází, anebo konečně vložena jest mezi členy hlavní věty; na př. Nestркеj prstu, kde se dvěře svírají. — Kde se dvěře svírají, nestркеj prstu. — Tam, kde se dvěře svírají, nestркеj prstu.

3. Věty vedlejší spojují se s hlavní

a) podřizovacími spojkami: aby, ač, až ačkoli, jestli, jelikož, když, kdyby, poněvadž, pokud, že atd.

b) souvztažnými zájmeny: který, jenž, co, kdo, ježto.

c) příslovkami: kde, kam, kudy atd.

4. Každý člen jednoduché věty může kromě výroku vedlejší větou vyjádřen býti, a tož:

a) podmět: Lhář jen sám sobě škodí — ten, kdo lže, jen sám sobě škodí.

b) předmět: Otec se těší vysvobození synovu — otec se těší, že syn vysvobozen jest.

c) přívlastek: Přítel upřímného sobě vážiti musíme — přítele, jenž upřímný jest, vážiti sobě musíme.

d) příslovkové určení: Po vynalezení knihotisku rozšiřovala se rychle osvěta — když knihotisk vynalezen byl, rozšiřovala se rychle osvěta.

Podle toho rozeznáváme také čtverý druh vedlejších vět: podmětové, předmětové, přívlastkové a příslovkové.

V — Úloha 57.

Z následujících souvětí vyhledejte hlavní a vedlejší věty:

Když jde nouze do domu, jde láska z domu. Kde dva psi kost jednu hryzou, brzo se sperou. Srdce mne zabořelo, že byl tak hanebně ze světa zprovozen. Větríček tichý, když věje, očerstvuje nás. Kdo na napominání nedbá, nechť je bit. Čistý jest, který se hanebnou chlípností nepoškvrňuje. Přestávám na tom, co pán Bůh nadělí. Kdyby začátek sebe lepší udělal, ku konci vždy předmět příliš svůj rozvleče. Poněvadž jest ku světu podobný, tedy se i k světu má. Ustanovil ho svým tajemníkem, aby ústípkům ušel. Je to jedno, jestli já nebo můj bratr tu výlohu učiní. Mám k němu náklonnost, ačkoli má své chvílky. Pod zástěrou upřímnosti namluvil jim množství lží, kterým zpozdilcové víru dali.

Úloha 58.

K následujícím větám vedlejším dodejte přiměřené věty hlavní:

Kde nouze jest největší, —. Když chtěl vodu ze studnice vážit, —. Poněvadž vůdce žádného průvodčího vzít nechtěl —. Aby se koráb lehčí učinil —. Kdykoliv vás napominám, —. Že se slepému starci smějete, —. I kdyby odpůrce vás všecko všudy vynaložil proti vám —. Když tak všecko rozvažuji, —. Kdo nerád pracuje —. Kdyby můj bratr k čemu byl, —. Pokud Boží přikázání věrně zachovávati budete, —. Kam se nepřítel obrátil, —. Jestli se otok neprovalí. —. Ačkoliv podziměk velmi příjemný byl. —.

Úloha 59.

Následujícím větám hlavním přidejte příhodné věty vedlejší.

Ačkoli —, přece mu otec jeho provinění odpustil. Když —, velmi chladně mě přijal. Těším se na jaro, až —. Znal jsem jistého mladíka, který —. Král velice se zarmoutil, že —. Milosrdnými skutky hledí předešlé lichvářství své v zapomenutí uvesti, aby —. Bylaby po něm věta byla, kdyby —. My se ustavičně Bohu modlíme, aby —. Dlouhost města tak veliká byla, jako —. Smrt nebeře, kde —. Vrba dává proutí, z něhož —. V městech bývají zřízeny nemocnice, kde —. Březové dříví, ač —, je výborné palivo. Sob žere lišejníky, ježto —. Bohu díky vzdával, že, —. Ustanovil jsem nocovati u něho, jelikož —.

a) *Podmětové věty.*
(*Subjectsätze*).

§. 27.

Věty podmětové, kterými se podmět hlavní věty vyjadřuje, slučuje se s hlavní větou:

1) zájmeny: kdo, co, který, jenž; na př. Kdo schraňuje, nebojí se nouze (= Schránlivý nebojí se nouze). Co se doma uvařilo, má se doma snísti (= Doma uvařené má se doma snísti).

2) spojkami: že, aby, by, atby; -li, zdali, kdy, jak, kterak, kde, kam, kudy, proč atd.; na př. Těší mě, že spravedliví jste (= Vaše spravedlivost mě těší). Spolu bydlícím a spolu trvajícím přísluší, aby jednomyslni byli (= Spolu bydlícím a spolu trvajícím jednomyslnost přísluší). Neznámo, kam odešel.

Úloha 60.

Následujícím hlavním větám přidejte vedlejší věty podmětové:

Kdo —, nikdy nezabloudí. Kdo —, přichází o své. Žáka to těší, že —. Vojáka to mrzelo, že —. Dítkám přísluší, aby —. Veliká pravda jest, že —. Každému člověku jest to od přirození vtěleno, aby —. V hrozné nebezpečnosti vcházejí ti, kteříž —. Často bývá užitečné to, co —. Mnohým to bylo nelibé, že —. Není hoden sloužit člověkem ten, kterýž —. Křesťanům náleží, aby —. Požehnání boží za odměnu mají ti, jižto —. Není možné sestře, aby —. Mnohého to k stáří bolí, že —. Konečná věc jest že —. Slušná věc jest, aby —. Oznámeno nám bylo že —. Staré přísloví jest, že —. Co —, to méně chutná. Ne vše zlato, co —. Čemu —, to se tebe

do starosti drží. Co —, mudrováním se nevrátí.
Nevědělo se, kudy —.

Úloha 61.

Podměty následujících vět jednoduchých vyslovte vedlejšími větami:

Pracovitý všude práci najde (kdo pracovit jest —). Moudrost příslušela soudci tohoto města. Neuznalost vaše bolela velice otce. Nedbálnivost těchto žákův a oněch žáček jest známa. Příchod strýcův byl jak matce tak i otci příjemný. Po cti přílišně toužiti jest nepravé. K žádosti žalobníka zavolal se obžalovaný. Po prvé se plavící nechutenství sotva ujde. Zakázané je sladké. Chválicí obyčej nad rozum není hoden slouti člověkem. Ošizený stává se opatrnějším. Poslouchající za dveřmi sám o sobě slychá. Pozdě přicházející kosti jídá. Vypuknutí války se oznamuje. Smrt vašeho bratra nás velice zarmoutila. Nemožnost příchodu vašeho k nám jest patrna. Tajení vašich hříchův zasluhuje trestu. Zatmění měsíce není nic neobyčejného. Tvoje sedění na soudu bylo nám příjemné. Svéhlavost vaše jest nám nelibá. Syté sílí. Vděčnost příslušší jak mladým tak i starým lidem. Zanedbání z mládí školy již mnohého k stáří bolelo.

(b) *Předmětové věty.* (*Objectsätze*).

§. 28.

Věty předmětové, kterými se předmět věty hlavní opisuje, přičiňují se k větě hlavní:

1) Zájmeny: kdo, co, koho, čeho, komu, čemu,

který, jenž atd.; na př. Koho Bůh miluje, toho křížkem navštěvuje (= Miláčka Bůh křížkem navštěvuje). Kdo svých povinností bedliv bývá, tomu k hraní málo času zbývá (= Bedlivému svých povinností málo času k hraní zbývá). Nekupuj, čeho nepotřebuješ. Nežertuj tím, co smrdí, co škodí, a co bolí.

2) spojkami: že aby, at, atby; -li, zdali, kdy, jak, kterak, kde, kam, kudy, proč atd., na př. Učitel chce, aby žáci byli poslušni a pilní (= Učitel chce poslušnost a pilnost žákův). Myslivec sám vyznal, že se byl zajíce chybil. Jsem z toho potěšen, že se na pokání dáváte. Hleďte, at vám to na zlé nevyjde, Nedoznáš se toho na mne, abych byl zlý člověk. V dobré paměti mítí ráčíte, kterak roku minulého učinil jsem k Vašnosti dvoje psaní.

Pozn. Po časoslovech: viděti, spatřiti, uzříti, slyšeti, uhlédnouti atd. spojuje se věta předmětová s hlavní větou spojkou: an, ana, ano, ani, any, ana; na př. Spatřil bratra, an píše. Slyšel ho, an čte. Viděli jsme živé, ani umírají a mrtvé, ani z mrtvých vstávají. Hledí na zemi, ana se třese. Uzřel svékruši jeho, ana loží.

Úloha 62.

Následujícíim hlavním větám přidejte vedlejší věty předmětové:

Co —, máme vždy svědomitě navrátiti. Buď pamětliv toho, kdo —. Co —, tu chudý rád dojídá. Bohatec se diví, čím —. Pán Bůh nadělí toho, kterýž —. Ježíš dokazoval, že —. Chlapec cesty nevědomý táže se, kudy —. Žádný neví, odkud —. Čtvrté přikázání poroučí, aby —. Viděli jsme bratra, an —. Každý člověk má se přičiniti, aby —. Žáci vždycky se o to starati mají, aby —. Bůh nařídil, aby —. Učitel nepochy-

buje, že —. Strýc mněl, že —. Chlapec vyznal s lítostí, že —. Co —, na to nevražíme. Řemeslník jest otrokem toho, komu —. Nejsnáze jest toho oklamati, kdo —. Tomáš nechtěl uvěřiti, že —. Matka chtěla, aby —. Strýc slíbil našim dětem, že —. Nemocný sobě přeje, aby —. Vy-měřil mu, pokud —. Psi slídí a čmouchají, kudy —. Učitel připomínal žákům, jakby —. Slyšel jsem, že —. Nebážím po tom, nač —. Buď ote-vřený bez podvodu a lsti k tomu, s kým —.

Úloha 63.

Předměty následujících vět vyjádřete vedlejšími větami:

Závistivému se vyhni (kdo závistivý jest, tomu se vyhni). Matka se diví vašemu sem přijití (že). Zmrzím sobě velmi v častém slov opakování. Vojáci těší se svému vysvobození. Znamenánoho se varuj. Chtícimu není nic za těžko. Všickni vzdělání národové pečují o vzdělání a rozšíření svého jazyka. Pán Ježíš předpověděl všem lidem z mrtvých vstání. Otec pochybuje o mé pilnosti. Lenochovi rostou boule na hřbetě. Upečené ukroj. Pocestný nám vypravoval o rozvodnění Vltavy. Na slíbená nám od lidí nemůžeme se nikdy spolehnouti. Zdraví přeje sobě každý člověk. Prosicimu pomoz hned. Náštěvu vaši očekáváme každodenně. Od Boha doufáme život věčný. Bedlivému svých povinností málo času zbývá. Nemožnost všem se zachovati uznávám. Za dveřmi poslouchajícího nenávidí každý. Nepřilévej horkého k teplému. Pomni na příkaz svého otce.

Úloha 64.

V následujících souvětích podtrhněte věty podmětové jednou
předmětové dvakrát:

Kdo ráno vstává, tomu pán Bůh dává. Kdo nechová myši, špatnou má živnost. Co se stalo, odestati se nemůže. Čeho nelze vrátiti, raděj zmysli pustiti. Kdo po čem dychtí, potkává se s tím. Koho pán Bůh potrestati chce, nejprv mu rozum vezme: Kdo se narodil vlkem, tomu liškou nebýti. Žádný neví, kde umře. Mnohým to nelibé, že se král ku Pražanům tak nachýlil. To jest hrozná věc, že ani shrst mouky na chléb nemáme. Staré přísloví jest, že práva dobrá ze zlých obyčejův se rodí. Náležitě jest, aby nám o tom výslovněji praveno bylo. Žáka to těší, že byl od učitele pochválen. Lidé povídali, že se již obilí žne. Nepřipisuj sobě, čehož nemáš. Zjevné jest, že bezbožní prázdní bývají bíd zdejších. Nepřím toho, že časové běží. Co dobrého kdy uslyšíš, to také jiným pověz. Čemu dobrému se naučíš, tomu i jiné uč. Hlavní věc jest, aby naše rány vyléčeny byly. Kterí učeni budou, stkvíti se budou jako blesk oblohy. Známo jest, že mladí čáповé pro staré potravu hledají. To má mladost nejlepšího v sobě, že s ní lakomství nic činiti nemá. Láska člověku ukáže, jak se k bližním chovati má.

N e p ř í m á ř e č .

(*Schiefe Ausdrucksweise, oratio obliqua*).

§. 29.

K větám předmětovým náleží také nepřímá řeč.

1. Uvedu-li slova nebo myšlenky své anebo

cizí bez proměny a sice tak, jak jsem je já anebo jiný byl pronesl, sluje takováto řeč přímou; na př. Staré přísloví praví: Bohu říci učiniti jest. Bůh poroučí: Cti otce svého i matku svou.

2. Neuvádím li slova anebo myšlenky své aneb cizí doslovně, jak jsem je buď já anebo jiný byl pronesl, nýbrž vedlejší vypravovací větou, sluje taková řeč nepřímou; na př. Jan pravil, že perořízek ztratil (přímá řeč: Jan pravil: ztratil jsem perořízek). Bůh poroučí, abychom ctili otce svého i matku svou.

Pozn. Vedlejší věta spojuje se s hlavní spojkou že: kde se ale rozkaz přivádí, spojkou aby; viz předcházející příklady.

Úloha 65.

Vyslovte následující věty nepřímou řečí:

Šalomoun praví: „Počátek moudrosti jest bázeň boží.“ — Pilát pravil ku Kristu: „Ty-li jsi syn boží, čili nic?“ Veškera příroda k nám volá: „Jest jeden Bůh!“ Pamatujte sobě toto přísloví: „Kdo komu jámu kopá, sám do ní padá.“ Jakýs mudrc pravil: „Podejte mi stéblo slámy, a já vám z něho dokážu jsoucnost boží.“ Bůh poroučí: „Cti otce svého a matku svou.“ „Bůh se pyšným protiví, pokorným však dává milost.“ píše sv. Petr. Sv. Lukáš učí: „Hoden jest dělník mzdy své.“ Sv. Matěj píše: „Nič není skrytého, aby nebylo zjevného.“ „Kdo se Boha nebojí, ten se lidí nestydí.“ čteme v písmě svatém.“ Lakomému člověku nedostává se i toho co má, i toho což nemá.“ dí jeden starý básník. Otec řekl synovi: „Chraň se zlých tovaryšův.“ Aristoteles pravil: „Přítel jest jedna duše ve dvou tělech přebývajících.“

c) *Přívlastkové věty.*

(Attributivsätze).

§ 30.

Věty přívlastkové, kterými se přívlastek hlavní věty vyjadřuje, přičiňují se k větě hlavní:

1) zájmeny: který, jenž ježto, co; na př. Cesta, která k nezbednostem vede, jest široká (= cesta k nezbednostem vedoucí jest široká). Žádné tak veliké těla síly nebylo, ježtoby neduhem nebyla přemožena. Vlna drží tu barvu, kterou nejdřív chytí. Vápenec jest kámen, z kterého se vápno páli.

Pozn. Na místě který a jenž užívá se někdy zájmena co; na př. Ja již nemám té síly, co jsem prvé měl. Soused, co u nás včera byl, umřel.

2) příslovkami: kde (m. na kterém místě) kam (m. do kterého místa); na př. Bůh rozestřel veliké prostranství, kde nebe a země stojí. Vodu, kde ryby mrou, nazýváme nezdravou.

3) spojkami: že, aby; na př. Herodes vydal rozkaz, aby všecka pacholata okolo Betléma byla zavražděna (= Herodes vydal rozkaz k zavraždění všech pacholat okolo Betléma). Úmysl tvůj, žes všecko v světě prohlédnouti žádostiv byl, ne zle se mi líbí. Bohatství tu vlastnost má, že z moudrého hlupce dělá.

Úloha 66.

Přívlastky následujících vět jednoduchých vyjádřete větami vedlejšími.

Dárce štědrého pán Bůh miluje. Opatrný muž v ničemž z míry nevystoupí. Podemlenému břehu nevěř. Jelen utíkající upadá do tenet. Město mocí dobyté někdy s prstí srovnáno bývá. Žák ve

škole pozor dávající veliký pokrok udělá. Bednář zástěrou opásaný dělá z prutů lískových na vlku osníkem obruče. Nemožnost tvého příchodu nenahlížím. Zlí lidé nemají žádné naděje budoucího z mrtvých vstání. Výsledky práce jeho příliš byly odpor domněnkám tehdež vůbec panujícím. V síních mého přítele stojí pořád zastupy lidí očekávajících poradu. Ohromný běh hvězd jest nejjasnější důkaz jsoucnosti Božské. Stůčka tenkého plátna darem daná zaopatřila mu službu. Posel k vůdci nepřátelskému vyslaný navrátil se s nepořízeno udomů. Dělá si naději k odbytí tohoto rezného plátna. Nepřítel město obléhající umínil posádku jeho hladem umořiti. Rolník musí znáti půdu vdělávanou. Dobrý prospěch jest důkazem tvé pilnosti. Mám radost z navrácení se vašeho otce.

Úloha 67.

K následujícím hlavním větám přidejte vedlejší věty pří-
vlastkové:

Divoká zvěř, kteráž —, má ostré pazoury. Ovčím se stříhá vlna, z které —. Plavnou jmenujeme řeku, na které —. Pěchota rozdělena jest na pluky, kteréž —. Vůdce na příhodném místě ležení rozbil, v kterémž —. V bitvě nad jiné vynikal mladý syn vůdcův, jehož —. Chlub se přátely, kteříž —. Bylina, která —, sluje strom. Člověk, který —, jest mrhač. Odřekni se jinocha, jehož —. Lidé, kteří —, jsou dobročinní. Rolník s nímž —, dobré mítí bude žně. Chraňte se dětí, jimž —. Sbíráme housenky, ježto —. I ten čas nastane, kde —.

2

d) *Příslovkové věty.*

(*Umstandssätze, Adverbialsätze*).

§. 31.

Příslovkové věty, kterými se příslovková určení hlavních vět vyslovují, dělí se na toliko druhův jako příslovková určení rozvinutých vět.

7

Příslovkové věty místa.

§. 32.

Příslovkové věty místa přičiňují se k hlavní větě spojkami: kde, kam, kudy, odkud, pokud, kamkoli, odkudkoli atd.; na př. Kde pán sám do koutův nahlédá, tu hospodářství dobře stojí. Kdy on chodí, tady ty nejdi. Kam rád chodí táta, tam i synek chvátá.

Úloha 68.

Příslovková určení místa následujících vět jednoduchých vyslovte větami vedlejšími.

Kolo větrného mlýna po větru se točí. Trtí a síť a rokytí v bahnitých místech vycházejí hojně. Po ušlapané cestě jemně se chodí. Oko Páně nás všude vidí. Při řekách zakládají lidé rádi stavení. Poctivý člověk chová se na každém místě bohabojně. Za pýchou chodí pád. V nouzi nejvyšší jest Bůh nejbližší. V necudné společnosti necudní lidé bývají. Vzduch nás na každém místě obkličuje. Ptáci táhnou na podzim do teplých krajin. Po kluzké cestě ne-

rádi chodíme. Vyžlata slídí zvěři po stopě. Voda teče za spádem. Ve velkém lese i veliká zvěř bývá. Plíčník lékařský květe u nás na jaře nejraději ve stínu. Pochlebník jde po chlebě.

Úloha 69.

Následujícím větám hlavním přidejte příslovkové věty místa:

Krkavci tam létají kde —. Pocestný ubírá se tam, kam —. Kamkoli —, měj Boha na mysli. Ty jdeš tam, odkud —. Polož své knihy tam, kde —. Množství lidu na silnici čekalo — kady —. Kde —, tam jest milo choditi. Tam se obilí daří, kde —. Bál tě vidí, kdekoli —. Kde —, tu ani smrt nebéře. Kam —, tam babu pošle. Kde —, není konce. Kam —, tam mají ještě večer státi. Pověš své šaty, kam —. Odkudkoli —, rozžehmati se za hodné neměj. Kudy —, tudy záhubu plodí. Kde —, tam upřímnost uletěla. Kamkoli —, anděl strážce tě doprovází. Kde —, jsou také čápi. Kudy —, poteče opět.

Příslovkové věty času.

§. 33.

Příslovkové věty času přičiňují se k hlavní větě spojkami: když, dokud, až, než, dříve-než, prvé-než, co, jak mile, ledva, sotva atd.; na př. Když host se ráno na cestu chystá, o nocleh se domlouvá. Jak mile jsme do města přišli, hned jsme strýce navštívili. Dokudž pilířové stojí, dotud

i dům trvá Dříve nežby Boha poslouchali, raději klatby a zlořečení zákona na sebe obracejí. Dokud zvon nám nevystydne, hmotnou práci osavte.

Úloha 70.

Následujícím větám hlavním přidejte příslovkové věty času:

Byl celý bez sebe, když —. Čechové tehdyž zpívají když —. Ledva —, bylo po něm. Moudrý nemluví, až —. Od těch dob, co —, ani přes práh k nám nepáchl. Za vyučenou nedostaneš, dokud —. Dokud —, nebývalo béd. Když —, ležko přišívá. Pes neví o nebezpečnosti, dokud —. Loupeník hrátí nezačne, až —. Sotva —, již mu radostí objímali. Dříve hvězdy pominou, nežli —. Adam a Eva hned, jak —, choditi a mluviti uměli. Nepůjdeme domů, až —. Oheň jest dobře uhasiti, než —. Vyvrz prvé břevno z oka svého, nežli —. Sotva —, ptáci již se stěhují. Žalost jeho v radost se obrátila, když —. Dělal kotrmelce za kotrmelcem, až —. Přičiňme ruce k boji prvé, než —. Každé dílo zdá se býti těžkým, dokud —. Jak mile —, hned jsme se posadili. Dobře se to stupá, když —. Voják musí dříve ve všech obratech cvičen býti, než —. Povím vám, jak mile —. Ledva —, již se skála valí.

Úloha 71.

Příslovková určení času následujících vět vyjádřete větami vedlejšími.

Při tichém moři plavení nejde (= když moře tiché jest, plavení nejde. Po vykonané plavbě

hbitě mají lodí do přístavu mořského vehnány býti. Drahátě almužna v čas nedostatku. V čas nouze musíme býti na všecko připraveni. Srdce mi puká při pohledu na spoustu té krásné krajiny. Po vykonané práci příjemné jest odpočinutí. Po smrti Dětmarově byl zvolen sv. Vojtěch za biskupa pražského. Při rozkotání korbů mnoho lidí zahynulo. Ptáci před spaním obletují svá hnízda. Mnohé květiny se hned po západu slunce zavírají. Nechval dne před večerem. Kováři pracují před východem slunce. Za panování krále Otakara byli v zemi české blažení časové. Při vyučování mají všickni žáci pozorní býti. Po vymření Přemyslovců hleděl Rudolf českou korunu sobě získati. Při západu slunce modlívali se Turci. Hned po Karlově smrti zmocnil se Friedrich II., král pruský, brannou rukou bezbranného Slezka.

Příslovkové věty způsobu.

§. 34.

Příslovkové věty způsobu vízí se s hlavní větou spojkami: aby, (tak —) aby, (tak —) že, (taký —) že, (tak —) jak, (taký —) jaký, (tak —) až (tolik —) kolik, než, než aby, čím — (tím). Závorkami opatřené příslovky stávají obyčejně v hlavní větě; na př. Pomáhejme bližnímu dle možnosti (= Pomáhejme bližnímu, jak můžeme). Jak se do lesa volá, tak se z lesa ozývá. Čím výše vystoupíš, tím širší rozhled máš. Takové bylo krve prolití, že koni do kolenou brodili se v krvi.

Úloha 72.

Následujícím větám hlavním přidejte příslovkové věty způsobu:

Čím —, tím tužší zima naroste. Čím —, tím péčemi těžšími se okličuje. Mám psa tak navedeného, že —. Obchází mne hrůza, až —. Hřímalo tak silně, že —. Kulka z ručnice vystřelená tak rychle letí, že —. Taková jest slepota lidská, až —. Nikdo není tak na hlavu padlý, aby —. Nemůže tak tajná věc býti, aby —. Každý pták tak zpívá, jak —. Bůh v rozdělování darů svých dělá, jak —. Taková jest moc hříchův a bludův, že —. Vy jste vždy mezi sebou tak na rozdlech, že —. Žádná věc není pro žáka tak záhubná, jako —. Jádru vlašského ořechu jest tak chutné, jako —. Některé věci jsou tak malé, —. Čím —, tím více mzdy sobě dobývá.

Úloha 73.

Příslovková určení způsobu následujících vět vyjádřete větami vedlejšími:

Každý hádá podle skutkův svých. Dle vykonané práce odměněn budeš. Plavci ohracejí plachty podle větru. Žáci musí ve škole vždy srozumitelně mluvit. Střídměji žijící zdравější bývá. Podle ukazování velkých hodin malé se spravují. Pilněji pracující nádeník více vydělá. Bůh v rozdělování darů svých dělá podle libosti. Píseň nemůže býti dlouhá bez konce. Mnohá práce jest těžká k vykonání. Lenochoď

neudělá kroku bez hekání. Mladí ptáci cvrkají dle zpěvu starých. Chovají se vaši vojáci dle předepsaných pravidel? Komonsto královo bylo k užasnutí velebné. Toto psaní může tobě každý přičísti k neustavičnosti. Marní lidé rádi se strojí dle nejnovějšího kroje. Podle vši možnosti ujal se můj ujec tohoto opuštěného dítěte.

Príslovkové věty příčiny a účelu

§. 35.

1. Příslóvkové věty příčiny označují buďto skutečnou, buďto možnou, buďto připuštěnou příčinu.

a) Příčina skutečná vyjadřuje se větami příčinnými. Věty příčinné přičiňují se k hlavní větě spojkami: (proto-) že, protože, (tím-) že, poněvadž, ješto; na př. Nemohli jsme spáti, protože celou noc bouřili. Král Egyptský nejvíce proto byl slavný, že v Alexandrii bibliotéku shromáždil. Poněvadž nepomáhá Hospodin, odkud já mám pomoci tobě? Otec trestal syna, že hrál v karty.

b) Možná příčina vyjadřuje se větami vymínečnými. Věty vymínečné pojí se s hlavní větou spojkami: jestli, jestliže, kdyby, — li, pakli; na př. Jestli mu drozda dáš, za bažanta tě požádá. Jestliže obmeškáš, hlavu tvou setrou. Nebyloby zloděje, kdyby nebylo skryvače. Kdyby zejtra mělo pršet, nepojedem; kdyby nepřišel, nebudeme plakati. Jsi-li pobožný, jsi příjemný. Příkladí udělá-li se, dávají se zástavné osoby. Pohřížíš-li co

dřevěného do vody, vyplyne zas. Kdybych pércé měla, písala bych lístek.

Pozn. Vymínečné věty vyslovují se také často způsobem rozkazovacím; na př. S Bohem počni (počneš-li) každé dílo, podaří se ti až mile.

c) Přípouštěná věta vyjadřuje se větami připouštěcími. Věty připouštěcí vízí se s větou hlavní spojkami: ač, ačkoli, kamkoli, kdekoli, jakkoli, by, byť, třebas, necht; na př. Řečník obšírně vysvětluje příklady, ač nerozširuje. Ačkoli jsi bohatý, nejsi přece moudrý. Nikdá to neslyšel, jakkoli starý jest. Osel zůstane oslem, by na sobě zlaté sedlo měl. Byť se pak i hory pohnuly, milosrdenství mé však od tebe neodstoupí. Přijdeme do nebe, necht je pak z země počátek náš.

Pozn. Přípouštěcí věty vyjadřují se také často způsobem rozkazovacím; na př. Zacházej s bezbožnými jak kdo chce, v nebezpečnosti vchází.

2. Příslovkovými větami účelu vyjadřuje se účel aneb úmysl, jehož se prostředkem hlavní větou vysloveným dosahuje.

Věty účelné přičiňují se k větě hlavní spojkami: aby, ať; na př. Snih osení příkrývá, aby od mrazu nezmrzlo. Zavřete dvéře, ať se sem nekouří. Člověk má k čistotě přihlížeti, aby zdrav byl.

Úloha 74.

V následujících souvětích udejte věty příčinné, věty vymínečné, věty připouštěcí a věty účelné.

Proto lichotí, že tvých peněz chtí. List složený, aby čten býti nemohl, zapečetuje se pečeti. Od huby

sobě utrhuje, aby to jenom na děti vynaložit mohl. Zadlužil se, proto že nic v záloze neměl. Poněvadž zástupce jeho nic v tom svou nedbálostí sjeti nedal, proti odpůrci svému práv zůstal. Kdyby váš bratr měl nějaké způsoby, bez rozpakování bychom ho zvali do své domácí společnosti. Přišlo mezi nimi k rozdvojení, poněvadž oba týž úrad zastávati chtěli. Třeba by to dost dlouho tutlal, přece to musí jednou puknouti. Ještě to tak daleko přivedeš, že mě svým hloupým tlacháním rozhněváš. Ač mám jen malý hrádek, ale jsem já v něm hradní. Tak velice ho tím spísem popudil, že naň v zlosti vyjel. Rozkošné a řemeslné ohně pálili, aby svátek země pána náležitě slavili. Kdyby se při tomto ohni nebylo spěšné opatření stalo, snad by celý palác byl shořel. Poněvadž jest k světu podobný, tedy se i k světu má. Ustanovil ho svým tajemníkem, aby úštipkům ušel. Bohu díky vzdával, že se mu podařilo nezřízeným žádostem výhost dáti. Proto se se hnojí, aby níva rodila, a samopši sejí, by se lidemh odila. Kdybyste mě pozorně chtěl vyslechnouti, jinak byste soudil. Jest-li se otok neprovalí, bude to mít zlé následky. Bůh k zvláštním skůtkům svým často mdlých a nestatečných užívá, aby v jejich mdlobě moc jeho spatřena býti mohla. Nepřítel od sebe zbraň metal, aby snáze uteci mohl.

Úloha 75.

K následujícím větám hlavním připište vedlejší věty příčinné.

Kupec utrpěl tím škodu velikou, že —. Nezralé ovoce nemáme proto jísti, že —. Poněvadž —, seslal

Bůh na vás tento trest. Z dubového dříví dělá se nářadí, protože —. Měsíc se nám větší než slunce zdá býti, poněvadž —. Rodiče své milujeme, protože —. Tělo před nemocmi a úrazy hájiti povinni jsme, protože —. Duše naše k Bohu patří a patřiti má, poněvadž —. Mnozí lidé jsou proto nešťastni, že —. Proto ná denníci nepracují, že —. Soused chytil kunu tím, že —. Bledá barva těchto květin pochází odtud, že —. Bůh jest nejhlavnější otec, ješto —. Smrt vděčně přijímám, ješto —.

Úloha 76.

Příslůvková určení příčiny následujících vět vyjádřete vedlejšími větami:

Pro křivou přísahu proklel rod jeho do devátého kolena. Mnohý žák nemůže pro svou roztržitost v učení prospívati. Sestřiny květiny přílišným zaléváním zašly. Mnohý člověk se již připravil svou rozpustilostí o lásku občanův. Pštros nemůže pro poměrnou krátkost křídel ku svému tělu létati. Bratr se nenavracuje pro svou churavost z tureckých zemí domů. Nepřítomností svou zarmoutil veškerou společnost. Za chudobu se nemusí žádný stydět. Pro přílišnou bujnost často svévolně do nebezpečnosti se vydává. Dobrým chováním dobudeme sobě lásky i přízně všech ctihodných lidí. Na přímluvu tvého přítele odpustil jsem ti toto přetěžké provinění. Napadlým sněhem pokrylo se osení. Sluha sobě svého pána z vděčnosti váží. Pro vzdálenost vás navštívit nemohu.

Úloha 77.

K následujícím větám hlavním přidejte vedlejší věty vyměněné:

Kdyby —, ještě by mu snad málo bylo. Bylo by po něm veta bývalo, kdyby —. Blaze člověku, li —. Bez vzduchu nemohli bychom dýchat, kdyby —. Chcete-li —, musíte se věrně cest božích přidržeti. Vlastního se člověk bojí stínu, -li —. Pakli —, sami škodě neujdete. Pavučina, -li —, připovídá jasnou povětrnost; pakli —, ukazuje na déšť. Paměť mládeže hned záhy cvičiti třeba, jestli —. Mnohý slovutný čin obyčejným a všedním by činem byl, kdyby —. Kdyby —, nebylo by chyby. Všickni živočichové by museli pomřiti, kdyby —. Pane, kdyby —, můžeš mne očistiti. Mnozí zlí býti nemohou, kdyby —. Rosnice, jeli —, oznamuje jasné povětrí; pakli —, ukazuje na déšť. Nepíte vođu, jest-li —. Lakomého udobříš, jestli —. Naše blaženost přebývá všude, -li —. Nežádej býti sobě mnohomožným, -li —. Naše živobyčí byloby příjemnější, kdybychom —.

Úloha 78.

Následujícím větám hlavním přidejte vedlejší věty připouštěcí:

By —, komoň z něho nebude. Bohatství nečiní bezbožného šťastným, ačkoli —. Domovní obec, třebaš —, nebudiž loď bez správce. Spravedlivý se

nebojí, byt —. Ačkoliv —, přece úloha tato sly děvčete přesahovala. Moudrý nežádá pochvaly, byt —. Staří Slované, ačkoli —, přece věřili v jednoho nejvyššího Boha. Železo, jakkoli —, rzi se hloze. Ač —, přece Bůh nám naše hříchy odpouští. Byt —. vetchostí samou stírá se. Velryba ačkoli —, přece člověka polknouti nemůže. Včela žihadlem bolest způsobuje, ač —. Bůh tě jistě vidí, byt —. Každý řetěz tlačí, byt —. Nestyď se za otce, byt —. Svůdníkův se varuj, třeba by —. Vrabci, ačkoliv —, jsou přece užiteční. Medvěd, ač —, přece jest líné a mrzuté zvíře.

Úloha 79.

K následujícím větám hlavním připište vedlejší věty účelné.

Dal mu závdavek, aby —. Páni o to pracovali, aby —. Vší péčí a snažností na to se vynasaditi umínil, aby —. Bůh stvořil lidi, aby —. Potresci mne, at —. A nadto nadevšecko modli se Nejvyššímu at —. Po lidsku Bůh mluví s lidmi, aby —. Pomoz muži, at —. Člověk má k tomu přihlédnout, aby —. Kníže všemi obyčeji o to stál, aby —. Máme jedna ústa a dvě uši, abychom —. Bůh nám dal svobodnou vůli, abychom —. Vojevůdce staral se, aby —. Ctímilovní a velikodušní mužové vynasnažili se, aby —. Jakobovi synové šli do Egypta, aby —. Chůva má na starosti, aby —. Představený obce měl o to velikou pilnost, aby —. Svědomitý správce má vždy k tomu dohlédat, aby —.

Úloha 80.

Příslovková určení účelu následujících vět vyslovte vedlejšími větami:

Školy se zřizují k vychovávání a vyučování mládeže. Sestřenec šel na zkušenou do světa. Bezbranný voják prosí za darování svého života. Bůh dal lidem svobodnou vůli k poznání dobrého a zlého. Špehérové přemlouvali vojsko k útěku. Peřiny nám slouží za příkryvadlo. Člověk pracuje pro svou výživu. Pán Ježíš přišel na svět k našemu vykoupení. Vojáci založili pevná místa k branění se. Do Jeruzalema podnes přicházejí ze všech končin lidé pro spatření svatých míst. K možnému vykonání této práce potřebujeme učitelova dovolení. Snažně máme vždy pána Boha za odvrácení všeho zlého žádati. Všickni lidé jak mladí tak staří běželi k obránění města. Ani pro ukrácení chvíle nesluší nám o tom mluvit. Ten nešlechtník chodí k nám do domu pro způsobení vády a hříchu. Pro vyznamenávání všelijakých figur kamínky se spojují.

Skrácená věta.

(*Verkürzter Satz*).

A Skracování vět jednoduchých.

§. 36.

Skrácené věty jednoduché povstanou, když se některý snadno přimyslitelný člen jejich vynechá; na př. Pán Bůh starý hospodář. Jediný Bůh bez

hříchu. Všecky věci na čas. Bude mi tam jeti (t. třeba). V jiskřicím oku viděti odvážného ducha (t. jest možná věc). Dobré jitro (přeji Vám). Pro stud nechce nikam více (t. jíti).

B. Skracování vět složených.

§. 37.

1. Skrácené věty složené povstanou, když se buďto dvě hlavní věty anebo když se vedlejší s hlavní větou v jednu větu spojí; na př. Žák chodě zpívá (= žák chodí a zpívá). Koupaje se drž se břehu (= koupáš-li se, drž se břehu). Král Jan český sebrav veliké vojsko Čechův, táhl do Vlach otci svému na pomoc (= když král Jan č. veliké vojsko Čechův byl sebral, táhl atd.).

2. Věty se skracují vynecháním buďto spojek a, i, když, -li, až atd. aneb vztažného zájmena který, jenž atd. a uvedním jich

- 1) na přechodník,
- 2) na příčestí,
- 3) na podstatné anebo přídavné jméno a
- 4) na neurčitý způsob.

a) Skrácená podmětová věta.

(Verkürzter Subjektsatz).

§. 38.

Podmětové věty skracují se:

1. vynecháním spojky a podmětu a proměněním časoslova v podstatné jméno; na př. Že se matka navrátila, těší mne = Návrat matčin mne

těší. Hněvno mi jest, že jsem heslo zapomněl =
Hněvno mi jest moje zapomenutí hesla.

Pozn. Věty: „Povyšující se bude ponížen: breptavý nejvíc chce mluvit“ považují se za jednoduché, ačkoliv se jich podmínky vedlejšími větami vyjádřiti dají: kdo se povyšuje, bude ponížen. Kdo breptá, nejvíc chce mluvit.

2. vynecháním spojky a podmětu a proměněním časoslova v neurčitý způsob; na př. Člověku jest nemožno někdy nechybiti. Žákům náleží, aby učitele následovali = žákům náleží učitele následovati.

Úloha 81.

Zkoušejte, které souvětí by se skrátiti dalo.

Bolí mne, že se našeho městského hospodáře souchotiny chytají. Trápí mě to, že od toho nevděčníka tak pomluven jsem. Veliká pravda jest, že člověk bez spokojenosti šťasten není. Že se země okolo slunce otáčí, bylo starým neznámo. Nutno jest, aby rozmanitost v jednotu svědomosti přišla. Otce to mrzelo, že jeho dítě ve škole nepozorně bylo. Naše vina vlastní jest, že my pokrmů požíváme. Mnohého tu už bolelo, že se od zlých náruživostí svěsti dal.

Úloha 82.

Zkoušejte, které souvětí by se přičestím skrátiti dalo.

Kdo bystrý má vtip, spěšně věc prohlídne. Kdo mnoho vyhledává, jest snažný. Kdo se Boha bojí, pevně stojí. Kdo šatu šetří, ten také od lidí še

třín bývá. Kdo v letě nerobí, ten v zimě nedrobí. Kdo bez úmyslu zlého se dopustil, politování hoden jest. Kdo se stará, brzo se sstará. Kdo se péčemi nestěžuje, ten pěkně a dlouho žije. Co ztraceno jest, mudrováním se nevrátí. Kdo neumí sebe skrýti, ten nemůže moudrým býti. Kdo slouží z lásky, má měsěk plaský.

Úloha 83.

Zkoušejte, které souvětí by se proměněním časoslova v neurčitý způsob skrátkiti dalo.

Přetěžká věc jest, abychom se všem lidem zachovali. Nepravé jest, abysi po přílišné cti toužil. Dovoleno člověku není, aby svému bližnímu škodu a bezprávi činil. Nezkušeného a nerozvážlivého jest, že příhodnost zanedbává. Volno tobě není, abysi se marnostmi zanášel. Nám všem náleží, abychom vám poklonu činili. Úžitečněji nám bude, abychom veliké bezprávi přezřeli, nežli mstili. Velmi pěkná věc jest, že se smrti nestračujete. Přísluší nám, abychom své dobroděje ctili. Jestí pravdě nepodobno, aby někdo v Boha nevěřil.

b) *Skrácená předměťová věta.*

(*Verkürzter Objektsatz*).

§. 39.

Předmětové věty skracují se:

1. vynecháním spojky a podmětu a proměněním časoslova v podstatné jméno; např. Tebe haněti nechcem, že jsi se unáhlil = tebe haněti

nechcem z tvého unáhlení. Učitel domlouval žákům, aby byli pilní = učitel domlouval žákům k pilnosti.

2. vynecháním spojky že, přejitím podmětu do čtvrtého pádu a proměněním časoslova v ne určitý způsob; je-li však výrokem věty jmeno podstatné aneb přídavné s časoslovem „býti“, musejí se buďto čtvrtým aneb sedmým pádem vysloviti. Časoslovo býti se zhusta vypouští; na př. Spasitel svědčí, že i vlasy hlav našich sečtény jsou = Spasitel svědčí i vlasy našich hlav sečténé býti. Vysvědčil, že chléb tělem a víno jeho krví jest = vysvědčil chléb tělem býti a víno krví svou. On čije, že raněn jest = on čije se raněna.

Úloha 84.

Zkoušejte, které souvětí by se proměněním časoslova v podstatné jmeno skrátili dalo.

Všickni lidé cítí, že Bůh jest. Jan kázal Krista a dokazoval proti Židům, že jest syn boží. Pochybují, že se otec dnes v tomto dešti navrátí. Bůh chce, aby se hříšník k němu navrátí. Přítel mi vypravoval, že soused jeho velmi skromný jest. Matka kárá dítě, že neposlušno jest. Představený obce oznamuje, že vojsko přijde. Přesvědčen jsem, že i po smrti žíti budu. Žák uznává, že chybil. Že jsi přátely své podvedl, věděli jsme hnedky. Matka nevěděla, že její syn v bitvě byl zahynul. Každý svědomitý křesťan o to péči vede, aby přikázání boží věrně zachovával.

Úloha 85.

Které předmětové věty následujících souvětí dají se proměněním časoslova v neurčitý způsob skrátiti?

Kristus Pán přikázal, abychom i nepřátely své milovali. Bůh přikázal mudrcům ve snách, aby se k Herodesovi navrátili. Vidíte, že člověk jsem již věku sešlého. Ujec si umínil, že své peníze do spořitelnice uloží. Bůh přikázal Davidovi, aby syn jeho Šalomoun vystavěl chrám v Jeruzalemě. Fari-seové soudili, že Jan veliký prorok jest. Vy se domníváte, že jen na síle vojska boj záleží. Pro své spáchané nešlechetnosti seznali sami, že ošklivosti hodni jsou. On zvěděl, že bratr jeho mrtev jest. Soused pravil, že tím vším vinen jest. Mudrci praví, že všechny věci marnost jsou.

Úloha 86.

Které podmětové a předmětové věty následujících souvětí dají se skrátiti?

Kdo ráno vstává, tomu Bůh požehná. Kristus přišel na svět, aby nás od věčné smrti vykoupil. Kdo se za pobožnost stydí, toho pán Bůh nerád vidí. Ten, kdo do pout jímá otroky, sám je otrok. Do dnes v hrozné nebezpečnosti vcházejí ti, kteří pro dosažení věcí časných s bezbožníky se tovaryší a pojí. Kdo svých darův řádně užívá, tomu platných zásluh přibývá. Rozlobený člověk, svěř, že horší jest než dravá zvěř. Polykarpus zjevně vyznal, že jest křesťanem. Hrabě připověděl, že i dále mne v mých nedostacích nebude opouštět.

c) *Skrácená přídavná věta.**(Verkürzter Adjektivsatz).*

§. 40.

Přídavné věty mohou se následujícím způsobem skracovati:

1. Je-li výrok vedlejší věty podstatným jménem vyjádřen, srovnává se po vynechání vztažného zájmena a spony pozůstalý výrok vzhledem pádu a čísla, možná-li, i rodu s jménem, které se přídavnou větou určuje. Zájmeno vztažné musí vždy v prvním pádu státi; na př. Střezme se hříchu, kterýžto jest meč dvoubřítý = střezme se hříchu meče dvoubřitého. Andělé, jižto jsou tvorové boží, nemají těla = andělé, tvorové boží, nemají těla. Joab probodl Absolona, který byl nezdárný syn Davidův = Joab probodl Absolona, nezdárného syna Davidova.

Pozn. Skrácené tyto a jim podobné věty nejsou nic jiného než přístavky jednoduchých vět, viz § 9. f.

2. Je-li výrokem vedlejší věty přídavné jméno, musí po vynechání vztažného zájmena a spony s jménem, které přídavnou větou se určuje, číslem, pádem a i rodem se srovnati; na př. Město naše, na dobytek bohaté (které jest na dobytek bohaté), bylo od nepřítele vydrancováno. Zajíc bázlivý (jenž bázlivý jest) spí otevřenýma očima. Císař udělil řád vojákovi, proslulému již v mnohých válkách (který proslul).

3. Je-li výrokem vedlejší věty časoslovo, promění se po zamlčení vztažného zájmena, které v této příležitosti vždy v prvním pádu státi musí,

v příčestí a srovnává se vzhledem pádu, čísla a rodu s jmenem, ku kterému náleží; na př. Přátelství jest jedna duše, ve dvou tělech přebývající (která ve d. t. přebývá). Tekuta hmota naši zemskou kouli všudy obkličující (která naši z. kouli všudy obkličuje) slove parnatý obor. Král odňal Cheb Bavorům, do Čech vpadlším (kteří vpadli). Nevěř břehu podemlenému (který podemlen jest).

Pozn. Nestojí-li vztažené zájmeno v prvním pádu, může se přídavná věta jen tenkrát skrátiti, když se proměněním činné věty v trpnou anebo naopak prvního pádu docílí; na př. Sestra, kterou matka bila, plakala = sestra, která od matky bita byla, plakala = sestra od matky bitá plakala. Bohatství, které nám božská prozřetelnost dala, máme rozumně užívati = bohatství nám božskou prozřetelností daného máme rozumně užívati.

Úloha 87.

Skráťte následující věty přídavné:

Ostrovid, který jest úkrutná a loupežná šelma, žije v řece Nilu v Egyptě. Mahomet, jenž byl muž bojovný, vymyslíl sobě nové náboženství. Kořalky, která jest velmi prudký a škodlivý nápoj, máme se chrániti. Na duhu, která jest krásný úkaz přírody, se zalíbením patříme. Císaře Josefa II., kterýž byl syn slavné Marie Teresie, milovali všickni poddaní. Moravané, jižto jsou naši sousedé, těší se rozkvětající orbě. Nehonos se, o boháči, zlatem, které jest nástraha zlého ducha. Proti Vlastislavu, jenž bojovný kníže byl, táhl Čestmír, vůdce vojsk Neklanových do pole. Jiří Poděbradský vedl jen z nucení válku s Matiašem Korvínem, kterýž býval druhdy jeho důvěrný přítel.

Úloha 88.

Přídavné věty následujících souvětí mají se skrýtiti:

Hospodář si váží čeledína, který jest spravedlivý, poctivý, svědomitý a věrný. Vyhybej se dětem, které nesnášenlivé a zlé jsou. Rád se ujímám nádenníka, jenž pracovitý a poctivý jest. Každý přeje člověku, který příčinniv jest. O lidech, kteří mrtvi jsou, máme jen chvalitebné skutky vypravovati. Lítost mám nad člověkem, jenž ustavičně nemocen jest. Vosk, který bílý jest, bude nyní žlutý. Pán se směje sluhovi, který velmi nemotorný jest. V lesíku, který jen půl míle dlouhý jest, oloupil loupežník cestující. Přispěj s pomocí svou vždy těm lidem, jižto slabí a nevinní jsou.

Úloha 89.

Skratke následující přídavné věty:

Pták, který na dvě větve se usazuje, na zem padne. Hulánům, kteří v nepřátelský čtverec vniknuli, dal nejvyšší vůdce po zlatém penízi. Krku, jenžto se v ramena končí, přední částka jest hrdlo. Rybař chytá ryby na břehu udicí, která na prutu na niti visí. Nil jest jediná řeka, která svlažuje Egypt. Na žáku, který se dobře chová, máme své zalíbení. Mám útrpnost s ubohým přítelem, který pracně v potu tváři chléb si vydělává. Smiřme se s hříšníkem, který hříchů svých pyká a oplakává. Vyhni se nepříteli, který pod pláštěm přítele chodí. Krajiny, které největším bohatstvím vzácných rostlin se honosí, jsou pobřežné. Bota, která

včera ušita byla, dnes se už párala. Poslouchejte rádi učitele, který vám dobré naučení dává. Osobě, která důvěry nepožívá, ničeho nesvěříme. Tuliánu, který na slunci kalíšek otvírá, teplo svědčí. Nic není po dítěti, které rodiče souží.

Úloha 90.

Přídavné věty následujících souvětí mají se skrátiti:

Přítel se vrátil s neobyčejnou zásobou známostí, které v cizině nabyt, do vlasti své. Jáma kterou nádenníci včera vykopali, dnes se zase zahrabala. Úrodná jest země, kterou hospodář tluče. Nevěrné přátelství, kteréž lidé k vůli nějakého úžitku pěstují, nemůže stálé býti. Kniha, kterou učitel pro své žáky sepsal, veliké došla obliby u obecnstva. Mládenci, požívejte roskoší, které vám rodičové dovolili. Měj útrpnost s dítětem, jež matka opustila. Vůdce poslal pomoc městu, které nepřátelské vojsko drancovalo. Lékař, kterého otec povolal, jest velmi učený pán. Popelem lehlo město, ježto lid knížecí komorou nazýval.

d) *Skrácená příslovková věta.*

(*Verkürzter Adverbialsatz*).

§. 41.

1. Příslovkové věty, mají-li společný podmět skrácují, se vynecháním spojek když, -li, ačkoli, až, poněvadž, protože atd. a proměněním časoslova v přechodník, který se s podmětem věty, kterou určuje, číslem a rodem srovnává; na př. Ničemník často sobě pomáhá, nemoha (když nemůže) pravdou. Mnozí mstíce malého bezpráví, upadají

u větší. Marie přišedší (když přišla) do města, pöhřešila Ježíše. Farao sňav prsten svůj s ruky své, dal jej na ruku Josefovu. Truchlil jsem nemálo, předvídaje (protože jsem předvídal), že Atala měla jen krátce pobytu na zemi. Nedouk, domnívaje se býti dosti moudrým, přestává na svém chatrném věděni. Upjat jsa (ačkoli jsem upjat) zlatým řetězem, zůstávám přece vítězem. Zahálky jsa (jisi-li) služebníkem, neběduj, žes hadrníkem. Nepřítel nemoha (poněvadž nemohl) veliké moci našeho voj-ska odolati, obrátil a dal se na běh k městu.

Pozn. 1. Souřadně složené věty spojené spojkou **a**, mají-li společný podmět, skracoj se vynecháním spojky **a** a proměněním časoslova první věty v přechodník; na př. Žák do školy chodě učí se (= chodí a učí se). Strýc okusiv vína nechtěl píti (= okusil a nechtěl více píti).

2. V krátkých průpovědích, jako: mysle, takřka, takořka, tak říkáje, vyjma, vyjmouc, vyjímaje, počna, počnouc a j. odchyluj se někteří spisovatelé od předložného pravidla neberouce ohledu na podmět hlavní věty; na př. Vyjma otce, byli jsme všickni doma. Scipio byl tak mocný pán, že tak říkáje jednou pěstí svým nepřátelům obrániti se mohl. Aby bylo kázáno pokání mezi všemi národy, počna od Jerusalema.

2. Při skracování příslovkových vět jest velmi důležité to, aby se přechodníky do přiměřeného času kladly. Ohledem toho jest třeba pozorovati, je-li dej, v přechodníku státi mající, s dějem hlavním buď současný, buď předčasný anebo nástupný. V prvném případě klade se přechodník přítomného, v druhém minulého a v třetím budoucího času. Přechodník budoucího času označuje se velmi zhusta přechodníkem pomocných časoslov míti a chtíti spojením s neurčitým způsobem toho

časoslova, kteréby vlastně v přechodníku státi mělo. Některé příklady nechť tato pravidla vysvětlí. Na př. Honě zajíce v lese, oko ztratil. Zde stojí honě v přítomném, protože honění jakožto současné s minulým ztratil představeno jest, když totiž v honění oko ztratil. Právě tak i následující příklady: Odříkával, nedívaje se do knihy. Což někteří vidouce, dřív než se jim dali, jen do brány nahlednouc couvali.

Vyšed ven Petr, plakal hořce; obrátiv se Pán pohleděl na Petra; dostavše zprávu z domova vydali se na cestu; tu otec přiblíživ se k nám pozdravil nás; v těchto zde uvedených příkladech předchází děj v přechodníku uzavřený děj v hlavní větě následující.

Bůda míti po chvíli, navštívím vás; budouce staršími, budeme i moudřejšími; maje letopis z paměti hodnověrných pořádně vytáhnouti, nejprve jednoho každého dítěte čas narození položím.

Příslovková souvětí způsobu se spojkami jak—tak mohou se jen tenkrát skracovati, když obě věty tentýž výrok mají; na př. Má se jako ryba ve vodě = má se tak, jako ryba ve vodě. Jako mokrá káně chodí, m. chodí tak, jako mokrá káně. Čekám času co hus klasu (čeká).

Úloha 91.

Následující věty skrácené mají se rozvésti:

Nezdárný syn, utrativ svůj otcovský podíl, upadl v bídu. Jsa na svobodě myslí o příhodě. Tkadlec do osnovy outek protkáváje plátno a kment dělá. Zpamatovav se ze svého lěknutí, srdci svému slzami od-

lehčil. Dělala povyk, vidouc živý plamen vyrážeti. Titus dobyv Jeruzalema dal město to s prstí srovnati. Učiniv dobré nelituj; učiniv zlé vždy se strachuj. Plukové přitáhnuvše na bojiště hned na nepřítele dorážeti počali. Zahlídnuv já kynoucího důstojníka doběhl jsem hned k němu. Unavená poutnice lehnuvši na lavici brzy usnula. Zpívající chválíme Boha. Řeky byvše náramným deštěm rozvodněny zaplavily pole i luka. Nebudouce činiti zlého nebudete od zlého zachvázeni. Moudrá Libuše za vládkyni od Čechů zvolena byvši, velmi moudře a laskavě vlast spravovala.

Úloha 92.

Následující příslovkové věty mají se skrátiti:

Když král Saul od Filištinských poražen byl, vzal si sám život. Máš-li dobré svědomí, ničeho se nestrachuj. Vajáci! udatně-li bojujete, zvítězíte. Poněvadž bratr nic nevěděl, co se za jeho nepřítomnosti bylo doma přihodilo, veselou myslí se navracel. Povyšuješ-li se nad jiné, budeš ponížěn. Když byl Josef egyptský od svých bratrů za otroka do Egypta prodán, byl tu prvním po králi učiněn. Bojíš-li se chřestu, nechoď do lesa. Jelikož nepřítel viděl, že města nedobude, s vojskem svým obrátil se k východu. Člověk moudrý nehněvá se, je-li haněn, aniž se vynáší, jeli chválen. Poněvadž lakomí lidé láskou k penězům opanováni jsou, nikomu nic dobrého nečiní. Protože vůdce Boha měli, neměli se čeho báti. Král assyrský, ačkoli všelijak mocnější, bohatší, slavnější nežli Farao byl, na nic nepřišel.

Úloha 93.

V následujících souvětích mají se vedlejší věty rozličného druhu skrátiti:

Když se Bořivoj, jenž od Methoděje pokřtěn byl, z Moravy navrátil, založil na Levém Hradci první křesťanský chrám a svatému Klimentu jej zasvětil. Kohout, když zakokrhal, upamatoval Petra na hřích, jež mu byl Kristus připověděl. Když vévoda Břetislav I., kterýžto pro svou udatnost českým Achillem v kronikách se nazývá, sešel smrtí, dosedl po něm na stolec český jeho nejstarší syn Spytihněv II., jenž po smrti ochráncem vdov nazván byl. Stavitel staví s pomocí dělníkův, kteří sekerou a kladivem práce své vykonávají. Jestli znáš, že jsi vinen, vlastním buď sám sobě soudcem. O Bohu, který jest původce všeho dobra, vždy rád jen dobré mluvmé. Jakob utíkal k Labanovi jenž jeho ujec byl, před hněvným Esauem. Co z pravé lásky se prýští, nevysychá nikdy. Na radu přítele, který nikdy po hluku světa nebažil, žádný ohled brán nebyl. Vůdce rozkázal vojsku, aby na nepřítele ze všech stran doráželo. K učenníkům, jižto šli do Emaus, přitovaryšil set Kristus. Poněvadž jsem od nešťastného Mámila mámen byl, ničeho jsem nepozoroval. Žák obdržel dovození, aby navštívil nemocného otce.

C. Věta mnohonásobná.

(*Vielfach zusammengesetzter Satz*).

§. 42.

Mnohonásobné věty povstanou, když se více než dvě buď jednoduché buď složené věty v jeden souměrný celek spojí.

1. Mnohonásobná věta může sestávat z samých hlavních; na př. Stojí jabloň v širém poli, květem krásným prokvětá, a kolem květu lahodného včeliček roj obletá. Červánek se ukazuje, brzo rána udeří, chystejte mi snídaníčko, vlast mi chystá večeri. Nevychyluj se ku předu, nezůstávej též pozadu, středku se drž.

2. Mnohonásobná věta může záležeti z více hlavních a z jedné aneb i více vedlejších, na př. Pomluva jest jedem napuštěná střela, od níž způsobená rána nedá se uléčiti, jest dyka zákeřníková, z týlu vedena po tvém srdci. Voda mořská jest hrubá a slaná, tak že z ní v některých krajinách sůl dělají, však proto nepříčiní-li sladké vody jeden díl mezi mořskou, nemůž sůl udělána býti. Ty, kdo pláčeš v světě osamělý na hřbitově pro svou rodinu, poslyš, já ti trudší novinu povím, pro niž oko moje želí. Nepřipisuj svaté jméno vlasti kraji tomu, v kterém bydlíme, pravou vlast jen v srdci nosíme, tuto nelze bít ani krásti.

3. Mnohonásobná věta může sestávat z jedné hlavní a z více vedlejších. V této případnosti vztahují se vedlejší věty:

- a) buď k rozličným členům hlavní věty,
- b) buď k společnému členu hlavní věty činíc mezi sebou věty souřadné,
- c) anebo vztahuje se jedna vedlejší věta ku členu hlavní věty, druhá vedlejší vztahuje se k prvé vedlejší větě a jest jí podržena.

Z toho vyplývá, že i vedlejší věty mohou souřadně a pořádně složeny býti.

Příklady: a) Kdo sám sobě hanbu činí, není

hoden, aby jemu jiný čest činil. Kdož pro cizí pád přátelství opustí, ten tomu podobný jest, který v štěstí přítelem jest, v neštěstí nepřitelem. Na koho pán Bůh pomstu svou uvodí, toho i přátelé, v nichž doufá, v největší potřebě opouštějí. Kdo zá-
kony a práva naše zná, ví také, že výborná jsou. Nebude-li při nás žádná vina shledána, doufejme, že Bůh při nás bude.

b) Básník, který moci přirození necítí, který ukrytých kras jazyka a souhlasův jeho nevnímá, nebude Petrarkou. Kdo v mladosti zvyká obtížno-
stem, kdo se v práci stastně útužuje, mnohým ujde jistě protivno-
stem. Nevíme my, k čemu Bůh ko-
ho vyvolil a k čemu užiti chce.

c) Lovec honí zvěř, když les tenaty obtáhne, ježto rozpínají se na soškách. Kdo sobě tuto řeč, kterouž hned povím, v úmysl vezme, nikdy se nad přítelem nerozpáčí. Výborný poklad dědicům svým ten pozůstavuje, kdož je k tomu vede, aby vedle rozumu živi byli. Plné kroniky jsou příkladův, že velmi řídko to přihodilo se, aby po vzácném otci také vzácní synové byli. Za moudrého čteme toho, kterýž na Bohu toho žádal, aby mohl po své smrti vnukův svých způsob viděti. Pilnost u mládeže jest květ, který naději dává, že v dospělejším věku chutného ovoce ponese.

Obvěti.

(Periode).

§. 43.

1. Obvěti čili perioda záleží z více jednodu-
chých vět, které teprv ve svém úzkém spojení
úplný smysl myšlenky v nich obsažené dávají.

2. Každé obvětí jest složená věta, ale ne každá složená věta jest obvětím; neboť obvětí sestává vždy z takových vět, které se k sobě tak mají, jak předvětí (nápověď, Vordersatz, protasis) k závěti (dopověď, Nachsatz, apodosis).

3. Jak předvětí tak i závěti mohou z více vět anebo členův záležeti.

4. Obvětí může býti dvou —, tří —, čtyř — i vícečlenné, což se dle souřadných členův ustanovuje. Podřízené věty vedlejší nesmějí se za členy obvětí považovati.

Obvětí jest dvoučlenné, když jen z jednoho předvětí a z jednoho závěti záleží; na př.

Jakož ku prospěchu jazyka potřeben jest prospěch národního vzdělání: tak zase rychlý pokrok jazyka nápomocen jest rychlejšímu pokroku ve vzdělání.

J. Jungmann.

Jako zrno pšeničné, jsa v plevě, nevyskočí ven, leč vyraženo bude mlácením: tak i člověk zaplétající se v tělesné a zemské věci nesnadně z nich vyjde, lečby nějakými zámutki a nemocí byl pobuzen, potrápen od Pána Boha.

J. Blahoslav.

I šlechtný člověk někdy pocítí tesknotu a stýskání: ale duše jeho tak jest bohatá na krásu, že jí na samé sobě dosti jest.

Poněvadž rostliny větší díl své živnosti ze země přijímají: protož jejich zdárnost na jakosti a řádné správě půdy závisí.

Jos. Kouble.

Veselé srdce vždy bývá trochu bláznivé; neboť rádo štěbetá o své radosti a časem i v důležitějších věcech před cizími lidmi, kteří zřídka o blahost jeho dbají, rovně jako o jeho utrpení.

Ačkoli my toho jistiti nechceme, žeby národové vůbec tělesnou a mravní povahu svou brali ze způsobu, polohy a povětrnosti zemí těch, ve kterýchžto přebývají: přece také zapíratí nemůžeme, ano na jevě jest, že příležitosti, pohody a nehody, jež země každá z přirození svého naskytuje, mocně působí v rozvíjení se a ve směru života národního. F. Palacký.

Obvěti jest tříčlenné, když z dvou předvětí a jednoho závětí, anebo z dvou závětí a jednoho předvětí záleží; na př. Jako snáze jest oheň hasiti v jiskře, než se rozhoří; a jako snáze jest vyčistiti od koukole obilí, když růsti počíná: tak i snáze jest pobožnost štípiti v srdce lidské dřive, než se ono marlostmi nějakými zanese a zaplaví. J. A. Komenský.

Kdo alespoň jednou v živobytí nedýchal povětřím horským, kdo je neokusil za občerstvujícího rána; ten nikdy nepojme tu tajemnou blaženost.

Čím kdo bystřeji své hříchy a nepravosti před lidmi rouškem pobožnosti zakrývá; tím více sám sebe obelhává a mámí; tím více nemilost u Boha padá, jenž se jeho pokrytstvím myliti nedá.

Obvěti jest čtyřčlenné, když sestává ze dvou předvětí a ze dvou závětí, anebo ze tří předvětí a z jednoho závětí; na př.

Kdo v obšírné věděni lidského krajíně jistým, pevným a důsledným krokem chce kráčet, kdo se chce uchrániti mělkého zdělání, kdo prahne z vyrozumění cizích myšlének k tvorčím a původním probřednutí pomyslům i novou vlastními silami odkrytou vykázáti dráhu; ten musí na jednu jedinkou ratolest vědeckého anebo umnického krasotromu svůj rozum, veškery své duchovní síly nasaditi. J. P. Koubek.

Ačkoliv otec a matka jsou přirozeně první přátelé a dobrodincové naši, ačkoliv oni jsou ti, jimž po Bohu nejvíce jsme povinni, ačkoliv jim zavázání jsme v nejsvětější míře k vděčnosti a lásce; přece sobě malo záležitosti dáváme, bychom se vždy přívětivě a milostně k nim chovali a život jejich okrášlili se přičinili.

• Příklad pětičlenného obvěti.

Kdokoliv chápá a rozumí vzdálenou od nás dávnými věky minulost klassickou, ve svých ohrazených mezích, kdož poňal dobře tak jarou, mladistvou a bujně rozkvětlou jich osvětu, kdo se seznámil s živobytím Hellenů a Římanů, těchto dvou duchojasných, politicky vzdělaných a protož nade všecko vlasti milovných a silných národův, kdo svého ducha nakrmil záživným tukem vědy hellenské a latinské: tent jest zajisté vzdělal a obohatil hlavu a srdce své takovým způsobem, jakého ne každinká nová literatura a žádný, i sebe lepší převod spisův klasických nikterak poskytnouti nemůže.

J. P. Koubek.

• Příklad šestičlenného obvěti.

Když člověk pováží všemohoucnost stvořitele všeho míra; když pozná největší moudrost, vedle níž všecko spořádáno; když pocítí dobročinnost, ježto každým dnem na něm se prokazuje: tu svatá bázeň proniká veškerou útrobu jeho, ohdivování jímá jeho ducha, a vroucí láska k Neviditelnému naplňuje vroucně celé jeho srdce.

Úloha 94.

Z následujících vět mnohonásobných vyhledejte obyčejí a udejte z kolika členův sestávají.

Jakož ovocný strom, má-li sladké a dobré ovoce nésti, od rozumného štěpaře štípen, zalíván, ošetřován býti musí: tak podobně člověk v lidskou sic podobu sám od sebe roste, ale v rozum lidský osvícenost, zkušenost, pobožnost zrůsti nemůže, ječ roubové poučování dobrých v něho se štěpují

J. A. Komenský.

Ačkoli pak prvního i druhého roku při dítkách pro outlost věku, a rozumu ještě v hlubokém kořenu vězíci nedospělost, málo co dělati lze: začátek však všeho nám při nich povinného díla, a tak i pobožnosti v ně uvozování naprosto býti musí, a bychom tak Bohu a přirození, což na nás jest, pomáhali.

J. A. Komenský.

Máš-li dobrého čeledína, drž nad ním ruku, jako sám nad sebou; nebo kdož mu ubližuje, tobě a životu tvému ubližuje.

Dan. A. z Veleslavína.

Světská radost může přijíti: ale snad dříve, než ona přijde, ty odejdeš.

Jakmile kosa poseká bohatou louku, jakmile májové slunce kvítím zpestřenou trávu promění v seno: již voli krokem povolným a jednostejným táhnou pluh těmi místy, kudy se před dvěma měsíci proháněla loďka rybářská.

J. Jirošek.

Žádáš-li chvály z stolu svého, abý z rozličnosti nákladných krmí a drahého pití jmeno tvé znělo; nechť jiní, kteří za stolem tvým sednou, bohatě jedí a pijí.

Mudr.

Ačkoli pak jednokaždé království má své ob-

zvláštní zvyklosti, obyčeje, ceremonie a řády, jichž při korunování a pomazání králův svých užívá: však nic méně položím tuto krátce způsob, kterýž zachován byl při korunování někdy velikomocného a slavného krále Kristiana.

DAN. A. z Veleslavína.

Jako plavec po běhu oblohy nebeské, po větru a oblacích se spravuje, a podle toho plachty ledí své buďto stahuje aneb rozprostírá: tak i dobrý správce ustavičně na to mysliti a nad sebe patřiti má, aby věděl, jaký úřad od Boha vzložený na sobě má, a kdyby se odkud strhnouti chtělo jaké bouřlivé povětrí, jako válka, nepokoj aneb bouřka, aby smyslíl, kterakby to opatrně předjíti, a své chudé poddané předtím časně a moudře opatřiti a ochrániti mohl.

tyž.

Jakož národ, kterýž maje velikou a skvělou minulost za sebou, o pohřizování a ocelování ducha svého v ní nestojí, občansky buď již dokonale, buď dokonává: takt i národ, jenž, maje jazyk, tuto svatou schránu národnosti, samorostlý a bohatý, a nejedny staré poklady v něm, pozitivních čili historických základův jeho lehkovážně se strhuje, pouští se na moře bez vesla a kotve, a ubíhá v nebezpečí, že se octne v končinách, kdež naposledy sám sobě neporozumí.

P. J. Šatařík.

Úloha 95.

Následující začatá obvětí mají se dokončiti:

Jakož daremné jest pokušení, z osyky houžev kroučiti; *Faith is daremné pokušení Boha a světa*
Má-li člověk šťastně žiti, má-li království ne-

beského, po kterém všickni toužíme, účastným se státi; —

Jakož strom z maličkého jádérka neb semena se počíná, však co rok v jiné a jiné ratolestky a k síle přichází; —

Čím více se zbloudilý jinoch od cesty ctnosti odehluje, čím více padá a chybu svou v rozmarilých společnostech nechvalitebným způsobem zapomenouti se namáhá; —

Poněvadž nám zahrady, tyto okrasy měst nejen k rozkoši ale též i k užitku jsou; —

Nikdy nemáme v štěstí svém zapomenouti na chudobného bližního svého, nikdy ho bez pomoci od sebe neposylati; —

Když tě láká pohled na nepravost, když luzný její hlas lahodně zní v uši tvé; —

Žádný se nemá vypínati tím, co už ví; —

Byt by se tobě všecken statek oderval, byt by te všickni přátelé opustili; —

§. Přehled složených a mnohonásobných vět písmeny zobrazen.

§. 44.

Ahychom jak složené tak i mnohonásobné věty snázeji přehlédli, budeme se následujícími pravidly řídit:

1. Každá věta označuje se písmenem a sice takovým, které na ni dle abecedního pořádku připadá.

2. Hlavní věty označují se velkým, vedlejší malým písmenem.

3. Předchází-li vedlejší věta hlavní, klade se mezi označující je písmena dvojtečka; na př.

Kdo chce všemu rozuměti sám, ten má jistě v hlavě prázdný krám. a : B.

4. Předchází-li hlavní věta vedlejší, klade se písmě toto pod onu; na př.

K Bohu se snažně modlití budeme v te důvěrnosti a naději, že proseb našich neoslyší. $\frac{A}{b}$.

5. Jeli vedlejší věta obklíčena hlavní, znamená se tato opakováním písmen; písmě pro onu vloží se v prostřed; na př.

V ouhledné vesničce stála na hřbitově, který se okolo kostela obtáčel, stará dědičná krypta nějaké rodiny bohatýrské. A (b) A.

V době, kdy odtok nastati má, ozývá se temný hluk, podobný dalekému hřímání, z hloubi dutin těch. A (b) A (c) A.

6. Mezi vedlejší souřadné věty stejného rodu klade se poznak rovnosti; jsou-li ale staženy, odpadne mezi nimi poznak rovnosti; na př.

Kdo vlast a krále miluje, kdo švých předkův obyčeje zachovává, ten jest pravý vlastenec a = b : C.

Kdo v mladosti zvyká obtížnostem, kdo se v práci statně utužuje, mnohým ujde jistě protivnostem, a b : C.

7. Následují-li vedlejší věty rozličného rodu přímo za sebou, klade se mezi označujícími je písmena čárka; na př.

Často i na lůžko upoutaný lakomec tvrdí, aby peněz nemusil vydávat, že mu ničeho nechybí. $\frac{A}{b, c}$

8. Je-li druhá vedlejší věta podřízena prvé třetí druhé atd., klade se písmě onu označující pod prvé; na př.

Kdo není tím, čím ho Bůh stvořil, není obyčejně ničím. $\frac{a}{b}$: C

9. Mezi písmena, označující souřadně složené hlavní věty, klade se středníku jsou-li staženy, odpadne tento; na př.

Pravdu sobě mluvm, dobří spolu budme. A ; B.

Pravdu sobě mluvm a dobří spolu budme A B.

Ctnost i pouta roztrhává, v ukrutniku plodí strach, volnost otrokovi dává, krutost koří se jí v prach. A ; B ; C ; D.

Jak krásně dá se následující obvětí písmeny zobraziti :

A jako hlahol, jež vyzvání,
ve krátce v uchu pomine;
tak zvěstuj, nic že nemá stání,
že vše pozemské pohyne.

$a(b) a: \frac{C}{d} = e$

Úloha 96.

Následující věty zobrazte písmeny:

Vidouce mladí čápové, že sobě staří potravu hledati již nemohou, sami jim čeho třeba přinášejí. Jako jest nemoudrý ten, kdo zavrhuje léky: tak ani ten není moudrý, kdo kárání vděčně nepřijímá. Jako se nenajde ovoce na stromě, na kterém prvé nebylo květu: rovněž tak v stáří nedojde cti, kdo se v mládí nenamáhal. Vyslyšev tyto řeči mládenec, odešel jest od mudrce smuten, rozjímaje, co činiti má. Když již

přistáti měli, zlámalo se pravidlo, tak že koráb na
 suše osáknouti musel. Bůh osení přikrývá, aby od
 mrazu, když mrzne, nezmrzlo. Myslíte, že přiro-
 zený cit, kterým každý ku krásné přírodě má, mohl
 by tak snadno utuchnouti? Znal jsem mladíka,
 který se tak velice přebíral filosofickými studiiemi,
 že i vznešenost přírody v lehkost bral, nazýváje
 ji skutkem pouhé náhody. Každý ten podezřelého
 lakomství jest, kdo své škody chtě se uvarovati,
 dopouští ji na obec. Ten, komuž moc nad jinými
 přirození půjčilo, chce více nad toho míti, ko-
 mužto štěstí odjalo.

Úloha 97.

Následující věty zobrazte písmeny:

Ačkoli neumělci mají poněkud příčinu, aby po-
 hrdali náukami, nicméně přece oni v tichosti jim
 se obdivují a hlubokou úctou jim přinášejí, ovšem
 dobře cítíce, že to dělají bezděky. Řekové, když
 ve své slávě byli, sedm moudrých mívají jsou. Jest-
 liže tě za správce ustanovili, nevynášej se nad
 jiné, ale měj se k nim jako jeden z nich. Již ve
 víšce mezi hory svatvečer se odzvonil, a přes ob-
 ržžené hory letní den se překlonoil. Mezi náukami,
 v nichž mláděž cvičiti prospěšno jest, nesluší za-
 pomínati i na první základy lékařského umění.
 Sova podobna jest některým mudrlantům, kteří
 toliko potmě vidí, ve světle pravdy jsou slepi.
 Aby dvořané z milosti pána svého nevypadli, jsouť
 mu co šamrha, která se dotud točí a poskakuje,
 dokud se jí hrajícímu líbí. Pěkná bývá ctnost i

v rouchu sprostém, kde tvář s duší stojí v odporu, a však třikrát hodna pozoru, kde se krása přisestřila k ctnostem. Chtěje lidi poznati, pozoruj činy jejich, kdy se domnívají, že jich nikdo nevidí.

Rod, čas a způsob časoslov.

R o d

(*Geschlecht, genus*).

§. 45.

Podlé výroku k podnětu příslušícího a časoslovem prosloveného určuje se rod časoslov.

V řeči české rozeznáváme tří rod, a to: činný, střední a trpný.

1. Rod činný klade se, když časoslovo udává, že věc, o které řeč jest, něco vykonává neb činí, působuje; na př. chytám, miluji, držím atd.

2. Rod střední klade se, když konání časoslova v samém podnětu zůstává, nevycházejíc z něho; na př. bdím, hořím, květu, ležím, rostu, spím atd.

Kromě nepřechodných časoslov táhne se k rodu střednímu ještě dvojí způsob časoslov zpětčinných, t. j. zájmenem se opatřených, ježto jeví se v mluvě hned co zvratná (reflexiva), hned co vespolná (reciproca).

Časoslovům, jichžto činnost na podnět se vrací a v němž předmět svůj nalézá, říkáme zvratná; na př. bojím se, dívám se, hanbím se, hněvám se, modlím se, směji se, toulám se atd.

Vespolnými časoslovy nazýváme ta, když se zpátečné účinkování od dvou nebo více podmětův

vespolek na sebe děje; na př. Vojáci se statečně potýkali (jeden s druhým). A hned sešlo se jich množství. Ženy se vadily. Chlapci se vražedně bijou. Nepřátelé se nenávidí.

Pro rod střední nevyvinul jazyk český žádných tvarův zvláštních.

Pozn. 1. Pomocí zájmena „se“ stávají se druhy z činných časoslov střední; na př. dělím a dělím se, hodím a hodím se, hrozím a hrozím se, postavím a postavím se, třesu a třesu se, učím a učím se, vezu a vezu se, zbourím a zbourím se atd.

2. Mnohá časoslova nepřechodná stávají se přechodnými v spojení s předložkami; na př. spátí a uspatí, věděti a pověděti, lehnouti a oblehnouti atd.

3. Rod trpný klade se, když se děj, jakožto věc odjinud způsobená, vystavuje. Jenom přechodná časoslova jsou rodu trpného schopna, nepřechodná pak toliko bezosobně v třetí osobě jednot. čísla v užívání jsou; na př. Nechtě by se jí mdleno bylo. Málo bylo spáno té noci.

Pozn. Místo rodu trpného klade se v češtině:

a) rod střední; na př. Od ponocného se hodiny vyvolávají. Všeljaké nestoudné řeči mluví se o tomto člověku. Ctnost s žádným se nerodí, než teprv v životě nabývá se ode všech lidí, kdo chtějí, dobře živi býti.

b) časoslovo dám (ich lasse) spojeno s neurčitým způsobem toho časoslova, které by vlastně v trpném rodě státi mělo; na př. Lidé nedali ohně hasiti. Rodičové dali svého syna pochovati. Který z vás se nedá hněvu přemoci?

Č a s.

§. 46.

Čas svými formami označuje dobu, v které se děj vyslovený koná, jakost toho děje a jeho potažnost.

1 Ohledem doby, v které se děj vyslovený koná, dělí se čas na přítomný, minulý a na budoucí.

a) přítomný čas jest doba věcí v skutku jsoucích aneb v skutek přecházejících.

b) minulý čas jest doba věcí skončených, a konečně

c) budoucí čas jest doba věcí teprva se utvořících.

2) Ohledem jakosti vyslovuje se děj buď v způsobě výkonu ukončeného, okamžitého aneb v způsobě výkonu prodlužujícího se, neobmezeného. V prvním případě časoslova slují zakončenými, v druhém nezakončenými.

1 Časoslova zakončená dělí se:

a) na časoslova okamžitá, když děj v tomto okamžiku povstalý i hned zajde; na př. Střelil k pacholeti jako k cíli. Aby mne poznati mohl, stanu nedaleko za tebou v černém plášti. Zaplatil mu, když nové škorně koupil.

b) na časoslova končící, když děj byvší dříve ve svém výkonu neobmezeným, stává se obmezeným, uzavřeným; na př. Půjdu, kam mne nohy zanesou. Putoval, až do Vlach doputoval. Přivedl mu kupce na dům.

2. Časoslova nezakončená dělí se:

a) na časoslova trvací, když děj ve svém výkonu neobmezeně trvá; na př. Hlasem svým volal jsem k Hospodinu. Dna skrze neskrovnost pokrmův hospodu sobě strojí.

b) na časoslova opěťovací, když se děj ve svém výkonu ustavičně opětuje; na př. Onen kleká před

každým obrazem. Křidlatí tvorové létají. Mra-
venec mrvy'a drobty nosí. Chlapec chytal vrabce.

c) na časoslova opakovací, když se děj po del-
ších lhůtách času vrací, se opakuje; na př. Běhá-
val jelen po horách, po vlasti poskakoval.

.. Pozn. Časoslova opakovací vyjadřují se v řeči německé
pomocí časoslova „pflegen“.

3. Ohledem potažnosti dělí se časy na abso-
lutní a na vztažné.

1) Absolutní jsou časy, když mluvící beze vše-
ho potahu na jiný děj časovou dobu určí; na př.
Plavci běhají pa chodbách lodních. Bůh stvořil
nebe i země.

2) Vztažné jsou časy, když mluvící časovou
dobu určí s potahem, na jinou dobu časovou, kte-
rážto s prvou opět v poměru buďto současnosti,
předčasnosti anebo nástupnosti stojí; na př. (Sou-
časnost). Když rozprostíráte ruce vaše; skrývám
oči své před vámi, a když množíte modlitbu, ne-
slyším. Když Mongolové řádili ve Slezsku, činil
Václav, král český, všemožné přípravy, aby straš-
ný přival od zemí svých odvrátil. Když lev spí,
myši po hřbetě mu běhají. (Předčasnost). To se
vše potom naplnilo, což byl ten muž boží o tom
dítěti prorokoval. Když to přeskočíš, můžeš jít dále.
A' tak jsou nalezli jakož jsou byly ženy pověděly.
(Nástupnost). Když budeme míti umřítí, teh-
dy poznáme jak živi jsme byli. Když Mojžíš prá-
ce od Boha mu uložené zniknouti chtěl, nebitým
jazykem se vymlouval.

Pozn. Poměr nástupnosti, jak z příkladův vidno, opisuje
se ve vztažných časech pomocí časoslov: mám, chci, stroujím
se, úmysl mám atd. s neurčitým způsobem.

Užívání jednotlivých časův.

§. 47.

1. Čas přítomný (Gegenwart).

Času přítomného se užívá:

1) když se udává, že se stav časoslova nyní v době mluvícího tvoří aneb vyvinuje, někdy také že ten stav ustavičně trvá, nebo vyjadřuje povšechný úsudek; na př. Cesta nás vede do esa. Dunaj vtéká do moře. Teď deset bije. Již auto bydlím sedmnácte let i žádného člověka do dnešního dne neviděvši. Hněv přátelství ruší. Bůh rozum lidský převyšuje.

2) Když řeč jest o věcech, které se v době přítomnosti opakují, tedy v popisování mravův, zvykův a obyčejův přítomnosti; na př. Já všemohoucímu Bohu na každý den čistý beránek obětují. A honili nás, jako činívají včely.

Pozn. Času přítomného užívá se:

a) místo minule neskonalého (Mitvergangenheit) v živém vypravování aneb popisování věcí minulých; na př. V tom mino obořice se na jednoho, druhého, třetího, desátého bijí; sekají, porážejí, šlapají, jímají, váží do vězení vedou, jak či při kom vsteklost měla, nad čímž mi div litoostí srdce nepuklo.

b) místo času budoucího, když se jakási věc s jistotou vyjadřuje; na př. Tak buděš-li činiti, blažený jsi. A dostaneš-li se v mé ruce, musíš od nich umříti.

2. Čas minulý.

a) minule neskonalý (Mitvergangenheit).

Času minule neskonalého užívá se:

1) v popisování a líčení dějův a věcí, které se v jisté, určité době minulosti vyvíjely; pak

u vypravování událostí jak jednotlivých tak souvislých, když se děj v jeho vyvíjení, jeho běhu a trvání naznačuje; na př. Tu jiní snášeli na hromadu vrchy a kopce, aby po nich zháru mohli; jiní sobě křídla strojili a připínali; jiní křídlatých tvorů nalapajíce a několik spolu sepnouce, k nim se přivazovali, vedle nich zháru vyletětí sobě troufajíce. A k tomu když jsem na tu okrouhlost světa hleděl, patrně jsem cítil, že se hýbal a v kolo točil, až jsem se závratu bál. To když uslyšel lid, všickni se radovali pravíce: buď Pán Bůh pochválen. Sedm plných let ta neřest českou zemi trápila; a Čechové na věčším díle Vlastě daň a plat dávatí museli.

2) když řeč jest o věcech, které se nyní aneb až dosavad, do této chvíle konaly, vyvínovali; na př. Mistře, nyní hledali tě židé kamenovati, a ty zase tam chceš jíti? Aj dnes obětovali obět svou za hřích.

3) Když se mravy, zvyky, obyčeje minulosti popisují; na př. I chodívali rodičové jeho každého roku do Jeruzalema na den slavný velikonoční. Jeden starý mudrě říkával: Svět jest divadlo.

Pozn. Času minulé neskonalého užívá se často místo dávnominulého, když se úkaz aneb obyčej nějaký na prosto běže všeho potahu na děj hlavní vystavuje; na př. A někteří uvěřili tomu, což Pavel vypravoval, někteří pak nevěřili. Žák vypracoval úlohu tak, jak ji učitel ukazoval. Voják, který k nám chodíval, v bitvě zahynul.

b. přítomně skonaly (Vergangenheit).

Času přítomně skonalého užívá se:

1) Když se propovídá, že děj podmětu nyní v době přítomnosti se vyvinul, v skutek vešel; na př.

Nyní jsme vyhráli. Kristus vstal z mrtvých. Soused vystavěl tento dům-

Pozn. 1. Poněvadž časem přítomně skonalým děj v způsobě vyvinulé, hotové události se pronáší, hodí se čas ten po přednosti k vypravování věci udáлых jak jednotlivých tak souvislých; na př. Alexander Veliký ve třicátém třetím této věku svého umřel, a však čeho v těch krátkých letech nedovedl? Války mnohé vykonal, vítězství veliká obdržel, všeho téměř světa pánem učiněn, jmena sobě nesmrtelného dobyt, jak by snad jiný tisíc let živ jsa nedovedl.

Pozn. 2. U vypravování zhusta se střídá čas přítomně skonalý s časem minule neskonalým; na př. I kýchalo dítě a otevřelo oči. A zvěštovali jim, kteraké věci činil skrze ně Bůh.

2) Když se výrok všeobecný v způsobě události pronáší; na př. Nikdo se moudrým nenarodil. U cara služba na zmar nepřišla.

c. Čas dávnominulý (Vorvergangenheit).

Čas dávnominulý znamená činnost dávno skončenou před jiným minulým a jest v úžitku:

1) Ve větách hlavních, když se děj s potahem na jiný děj předešlý aneb teprva pronášený vystavuje; na př. A tak pojedl a okřál zase; nebo byl nic nejedl ani nepil tři dni a tři noci. A oni mlčeli; nebo hádali se byli na cestě mezi sebou, kdoby z nich byl věčší. I padl Saul náhle na zem; nebo se byl ulekl náramně slov Samuelových. Ještě pak Izaiáš nebyl vyšel do půl síně, když se k němu stalo slovo Hospodinovo.

2) Ve větách vedlejších, když vyslovují děj, který se dříve hlavního udál; na př. Ale vykonal skutečně Hospodin, což byl mluvil skrze služebníka svého Eliáše. Večer, když dle obyčeje

lodníci byli odzpívali *Salve regina*, Kolumbus učinil k nim důtklivou řeč. Když Jan několik let byl v Sasích pobyl, navrátil se do Čech a pracoval tu pilně a platně na vinici Páně.

Pozn. Místo dávnominulého užívá se velmi zhusta přítomně skonaleho času a zvláště tenkrát, když se události předminulé beze všeho potahu na jiný děj pronášejí; na př. Když jsme posnídali, vstoupil bratr do pokoje.

3. Čas budoucí.

a. budoucně neskonalý.

Času budoucně neskonaleho se užívá, když se o věcech budoucích, v době budoucnosti se vyvinujících vůbec mluví; na př. Dnes nám bude učitel vypravovati pohádku o zlaté rybce. Blahoslavení čistého srdce, nebo oni Boha viděti budou. Jak my s lidmi nakládali, tak oni s námi nakládati budou.

Pozn. Budoucí čas klade se také místo rozkazovacího způsobu; na př. S zapověděného stromu jablka jísti nebudete. Nebudeš mítí bohá jiných přede mnou, nebudeš se jim klaněti ani ctíti.

b. budoucně skonalý.

Času budoucně skonaleho užívá se:

1) Když děj budoucí v jeho vyvinulosti a skonlosti vůbec vystavujeme; na př. Těžce vránu větchem zabiješ. Lačný osel ani kůň nepotáhne. Smrt napřed tělo v popel obrátí, krásu v škaredost promění, silu mdlobou odmění, zboží všecko obloupí a mnohokrátě těm rozdá, jižto jsou nepřátelé tvoji byli, a na posledy věčné zapomenutí na tebe přivede.

2) Když řeč jest o takovém ději budoucnosti, který se dříve jiného děje budoucího u vyvinulosti,

skonalosti ukazuje; na př. Co naseješ, to budeš žiti. Když vyženete obyvatele země, bydleti budete v ní. Té moudrosti když dosáhneš, ničehož více žádati nebudeš.

Pozn. 1. Budoucně skonalého času se i tenkráté užívá, když se o věcech mluví, které se v skutečnosti sbíhají; na př. Aj jak malý oheň jak veliký les zapálí. Ne všecko všem se hodí. Kdož pro cizí pád přátelství opustí, ten tomu podobný jest, který v štěstí přítelem jest, v neštěstí nepřitelem. Čím hrnek navře, tím zapáchá vždycky.

Pozn. 2. Času budoucně skonalého užívá se také místo času přítomně skonalého, když minulé příhody při živém vypravování co přítomné se vidí: na př. Když pak k tomu domu přijdou, vystoupí proti nim hospodář. To když já mluviti přestanu, všecken se ještě hrůzou třesa uslyším za sebou temný hlas řkoucí: navrat se. I přizdvihnou hlavy a hledím, kdo to volá, a kam se vrátiti velí; ale nevidím nic, ani vůdce svého Všežvěda.

Z p ů s o b.

(Modus).

§. 48.

Způsob časoslov jest trojí: oznamovací, spojovací a rozkazovací.

1. V oznamovacím způsobu stojí časoslovo, když se děj podmětu na prosto jako věc skutečná a jistá vyslovuje; na př. Zák píše. Nepřítel utíká. Strýc přijde. Otnost jest taková věc, že služebníka svého neopustí.

Pozn. V jazyku českém užíváme ukazovacího, v německém však spojovacího způsobu v následujících případech:

1) při časosloveh „míti, moci“; na př. Byla jsem mu zasnoubena, on měl býti (hätte sein sollen) mým manželem. Učinil's mi, čehož jsi učiniti neměl.

2) při lépe bylo (es wäre besser gewesen); na př. Lépe mi bylo ještě tak zůstatí.

2. Spojovací způsob klade se, když se děj podmětu za cosi pouze žádaného, vymíněného, podmíněného, domnělého vyhlašuje.

Užívá se ho :

a) ve větách žádacích a připouštěcích, kterými své přání aneb jakési připuštění vyslovujeme; na př. A by se pán Bůh smiloval. Kdybych byl, kde nejsem. Kéžby ta zima přestala. Jestližeť jest bohem, nechat by se sám zasadil o to, že rozbořen jest oltář jeho.

b) ve větách vymínečných, když se činnost nepokládá za skutečnou, ale v okamžení mluvení za možnou se vydává; na př. Když by tě pozval mocný, ucházej; a tím více tebe a častěji zvátí bude. Šťastně by mi tě Bůh za průvodčího dal, milý příteli, jestliže to pravé jest. Kdybych pířce měla, písala bych lístek.

c) ve větách tázacích, když se v nich tázeme, coby se státi mohlo, poukazující spolu k tomu, že tomu tak není aneb nebude; na př. Kdyby neměl sobě nad touto ztrátou naříkati? Proč by měla sestra k tobě laskavější býti? Uvažuje, coby dobře bylo činiti a co nic.

3. V rozkazovacím způsobě stojí časoslovo, když mluvící poroučí aneb prosí, aby se co stalo; na př. Vedte nás do boje! Varuj se hříchu.

Pozn. Třetí osobá jednot. a množ. č. rozkazovacího způsobu opisuje se v jazyku č. buď slovem necht aneb ať a třetí osobou oznamovacího způsobu, buď ji vyjadřuje druhou; na př. Ať žije dlouhá léta! Necht nás volá! Staň se vůle tvá. Budiž jmeno Páně pochváleno.

Neurčitý způsob.

(*Infinitiv*).

§. 49.

Neurčitý způsob má v sobě odtažné ponětí podstatnosti, rozeznává se pak od slova podstatného tím, že zachovává v sobě ještě povahu časoslova a obsahuje tedy způsob činnosti, trvání a dokončení. Neurčitého způsobu co předmětu užívá se v řeči české v následujících případech:

a) po pomocných časoslovech: dáti, chtíti, kázati, míti, moci, museti, ráčiti, voliti; na př. Račte mu toto provinění odpustiti. Nic se nedá v světě skryti. Lenivý žák volí raději trestán býti než se pilně učiti.

b) po časoslovech: hleděti, snažiti se, usilovati, žádati, dychtěti, zdráhati se, zpěčovati se, zapověděti, dopustiti, šlušeti, báti a styděti se, učiti, učiti se, věděti, slyšeti atd.; na př. Pilný žák snaží se rodičům svým radost působiti. Netoliko hřešiti, ale i hříchy přehlídati Bůh zapovídá. Ustanovených věcí rušiti nesluší. Slyším hřímati. Uč ty vrabce lítati.

c) po přídavných jmenech: hotov, povinen, schopen; na př. Hotov jsem vždycky dobře činiti. I já této smlouvy jakož vám, tak i synům vašim držeti nejsem povinen.

Přechodník a přičestí.
(*Transgressiv und Participium*).

§. 50.

Přechodník není nic jiného, leč časoslovní přídavné jméno, a jakož vůbec přídavná jména rozdělují se v neurčitá a určitá, nastupuje také samý rozdíl ten při časoslovních přídavných. Jeví-li se tedy v neurčité formě, slove přechodníkem, v určité pak formě jmenuje se ve vlastním smyslu přičestím.

1. Přechodník, v kterém se také rody, čísla, časy, trvání a dokončení znamenají, ohrazuje výrok a udává jeho čas, příčinu, podmínku atd. Užívání přechodníku a příklady viz v §. 41.

2. Přičestí podoba se tvarem a upotřebením přídavnému jménu, má ale také ponětí času a způsobu činnosti, a zachovává vazbu časoslova. Příklady viz v §. 40, 3.

Dělidla v písmě.

(interpunkcí).

Dělidla v písmě slouží k tomu, aby čtenář viděl, dke má delší neb kratší čas přestati čísti, a kde hlas změnit. Jsout tato:

1. Tečka (.) klade se na konci každé úplné věty, ať si už je věta buď krátká nebo dlouhá, buď jednoduchá nebo složená.

2. Čárka (,) stává obyčejně:

a) v jednoduché větě před a za přístavkem; na př. Lev, král zvířat, rovná se ve velikosti prostřednímu koni.

b) ve stažených větách mezi stejnorodými členy větovými, nejsou-li s a, i anebo, buď, jako, nežli, co, spojeny, na př. Dni podzimku jsou krátké, chladné a pošmurné. Lepší kus jistoty než pytel naděje.

c) mezi podřiznými a hlavními větami; na př. Hlavní řeka v Čechách je Labe, jež se prýští v Krkonoších. Řeka Jordan, v které Pán pokřtiti se dal od Jana Křtitele, protéká jezerem genozaretským, na jehožto břehu často učival Spasitel.

d) mezi souřadnými větami; na př. Pravda na světlo vychází, faleš do tmy zachází. Pravda sluje nyní neštěstím, a cnost ředne jako stará moda.

3. Středník (;) klade se mezi složitější věty vůbec, a zvláště mezi členy předvětí a závětí v pe-

riodách; na př. Má-li pěkná povětrnost nastoupiti, vylézá pavouk ze své skrýše a přede; pakli nastává nevhoda, zalézá do kouta. Žiješ-li na světě nešťasten a nespokojen, nikomu viny nedávej než sobě; nebo základové pravého štěstí a spokojenosti každému stejně jsou do srdce dáni, a na nich stavěti dále jest jediné v tvé moci.

4. Dvoutečka (:) se kladě:

a) mezi členy předvětí a závětí, jsou-li oboje věty složitější; příklady viz v §. 43.

b) před uváděním přímé řeči; na př. Pilát pravil: „Ty-li jsi syn boží, čili nic?“

c) vyčítáme-li zejména několik věcí zvlášt po slovech: **jako, totiž, a sice, a to**; na př. Rozznáváme několik druhův obilí, jako: vžito, pšenici, ječmen, oves, proso, kukuřici a pohanku.

5. Znaménko otázky (?) klade se na konci otazovací věty. Jestliže však jen zmínka se činí o nějakém dotazování, klade se na konci tečka; na př. Kde jest bratr? Když jsem se přítele tázal, jak se mu vede, odpověděl, že dobře.

6. Znaménko podivení (!) klade se na konci věty, která projevuje zavolání na někoho, rozkaz, žádost, anebo jiné pohnutí mysli; na př. Smiuj se, Kriste, nade mnou! Podívejte se na tento strom, má pichlavé trní! Vážený příteli!

7. Znaménko dokládací („“) stává u přímé řeči; na př. Jeremiaš praví: „Kdo činí zlé, brzy pocítí trpké toho následky“.

8. Znaménko přestávky (—) klade se na místo

UK VSP HK

100000058865

Small, faint handwritten text, possibly a signature or initials.

Handwritten cursive text, including the word 'He' and several large, stylized letters such as 'S', 'F', and 'Z'. The background is heavily scribbled with dark ink.